

การพัฒนามนุษยแบบองค์รวมในมิติทุนทางสังคมของไทย
ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
**Holistic Human Development in the Dimension
of Thai Social Capitals amidst Socio-cultural
Transformation**

Received: November 28, 2019

Revised: March 13, 2021

Accepted: May 20, 2021

กิตตินันท์ เครือแพทย¹

Kittinan Krueaphat

วันชัย ธรรมสังการ²

Wanchai Dhammasaccakarn

อุทิศ สังขรัตน์³

Utitt Sungkharat

Abstract

This academic article is written to synthesize holistic human development in the dimension of social capitals in Thailand amidst

¹ นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ประเทศไทย

Ph.D. Student in Human and Social Development, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Thailand

² รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาสังคม วัฒนธรรม และการพัฒนามนุษย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ประเทศไทย

Associate Professor, Ph. D., Department of Society, Culture and Human Development, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Thailand

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาสังคม วัฒนธรรม และการพัฒนามนุษย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ประเทศไทย

Assistant Professor, Ph. D., Department of Society, Culture and Human Development, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Thailand

Corresponding Author: kittinan.krueaphat@gmail.com

socio-cultural transformation using concepts and theories related to socio-cultural transformation, holistic human development and social capitals. The contextual analysis technique was used to synthesize holistic human development in the dimension of social capitals in Thailand amidst socio-cultural transformation. From the history of development of Thailand, the research found that it was developed similarly all over the world because of globalization, the wave that affected similar development of the globe. This focuses only on the outer part development of humanity, ignoring the inner part which includes mental, intellectual, emotional and social perspectives leading to holism in human development. The analysis in this article has established new findings for Thai society which would be beneficial to both governmental and private organizations for human development integrating the inner part development with the social capital concept which is significant to Thailand amidst socio-cultural transformation.

Keywords: holistic human development, social capital, socio-cultural transformation

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการที่เขียนขึ้นเพื่อสังเคราะห์แนวคิด การพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมในมิติทุนทางสังคมของไทยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยใช้แนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม การพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม และทุนทางสังคม อันประกอบไปด้วยทุนสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนมนุษย์ บทความนี้ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาเพื่อสกัดให้เกิดองค์ความรู้แนวคิดการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมในมิติทุนทางสังคมของไทยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ

วัฒนธรรม เพราะจากการศึกษาพบว่าการพัฒนาของประเทศไทยล้วนเป็นไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของโลกอย่างโลกาภิวัตน์ที่ทำให้โลกล้วนวิวัฒน์ไปในทิศทางที่คล้ายกัน กล่าวคือเป็นการพัฒนาที่เน้นภายนอกของมนุษย์ แต่กลับละเลยการพัฒนาภายในอันได้แก่ จิตใจ ปัญญา อารมณ์ และสังคม อันเป็นแนวคิดองค์รวมของมนุษย์ ซึ่งบทความนี้จะเป็นการวิเคราะห์ให้เกิดภาพการพัฒนาในบริบทประเทศไทยเทียบเคียงกับแนวคิดทฤษฎี และผลการศึกษาของบทความนี้จะประโยชน์ต่อหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่อการพัฒนามนุษย์จากภายในผสมผสานกับแนวคิดทุนทางสังคม อันเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญในบริบทของประเทศไทยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

คำสำคัญ: การพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม ทุนทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม

บทนำ

โลกที่มนุษย์อาศัยอยู่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สังคมมีความสลับซับซ้อน ปัญหาที่มีความยากต่อการแก้ไข สังคมและวัฒนธรรมต่างแปรเปลี่ยนอย่างเป็นพลวัต การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้นักทฤษฎีอย่าง Steger (2017) อธิบายว่าเป็นผลกระทบของกระแสโลกาภิวัตน์ที่กำลังไหลเวียนเป็นแรงสำคัญที่ทำให้โลกหมุนไปในทางเดียวกันในปัจจุบัน กระแสโลกาภิวัตน์เป็นกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม สังคมมนุษย์ได้รับการเปลี่ยนแปลงไม่จบไม่สิ้น อันเกิดจากการกระหายความรู้ การใช้ศาสตร์ต่าง ๆ ของความรู้เพื่อสร้างความสะดวกสบายให้แก่มวลมนุษยชาติ การควบคุมธรรมชาติ และการร่วมมือกันระหว่างประเทศและภูมิภาคเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตและทรัพย์สิน สังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ได้รับการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาการติดต่อสื่อสารอย่างไร้พรมแดนผ่านกลุ่มคอมพิวเตอร์กลุ่มเมฆ (Cloud computing)

ระบบอินเทอร์เน็ต (Internet) และระบบควอนตัมคอมพิวเตอร์ (Quantum Computer) (Nadella, 2017) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมเช่นนี้ส่งผลให้เกิดการแข่งขันสูง ความเครียดในการดำรงชีวิตสูงขึ้น และทำให้ทั่วทั้งโลกใช้ตะวันตกเป็นแบบอย่างในการพัฒนา เนื่องจากตะวันตกเป็นชาติแรก ๆ ที่ทำให้เกิดการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังรวมไปถึงศาสตร์ความรู้ต่าง ๆ

โลกาภิวัตน์เป็นกระแสที่เกิดจากการเชื่อมโยงโลกทั้งโลกเข้าด้วยกันผ่านความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อันนำมาซึ่งความสะดวกสบายและความรวดเร็วในการพัฒนาพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วโลก โดยอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่อันส่งผลต่อการพัฒนาทางด้านการศึกษา สาธารณูปโภค การขนส่ง การเดินทาง การสื่อสาร เศรษฐกิจ ตลอดจนสังคมและวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ภายใต้การพัฒนาที่เกิดจากความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนั้นกลับทำให้โลกาภิวัตน์เป็นกระแสที่สนับสนุนค่านิยมตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นการขับเคลื่อนด้วยระบบทุนนิยม กระแสบริโภคนิยม การค้าระหว่างประเทศ บรรษัทข้ามชาติ และการอพยพย้ายถิ่นฐานในสมัยใหม่ ทำให้เกิดการเคลื่อนตัวของสังคมและวัฒนธรรมที่วิวัฒนาการไปในทางเดียวกันทั้งหมด กล่าวคือ ทั่วทั้งโลกใช้ตะวันตกเป็นบรรทัดฐาน อีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าโลกาภิวัตน์เป็นอำนาจตะวันตกที่ครอบงำหลักคิดของคนทั้งโลก จึงทำให้โลกเปลี่ยนแปลงไปในทางเดียวกันอย่างรวดเร็ว

จากการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของประเทศไทย โดยมีกระแสโลกาภิวัตน์เป็นอิทธิพลหลักจะเห็นได้ว่าล้วนเป็นการพัฒนาภายนอกเป็นหลัก การพัฒนาภายนอกในที่นี้หมายถึงการพัฒนาที่เกิดภายนอกตัวของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางสาธารณูปโภค เศรษฐกิจ การสร้างตึกรามบ้านช่อง การเดินทาง วิทยาการการสื่อสารสมัยใหม่และสื่อสมัยใหม่ต่าง ๆ จึงส่งผลให้ประเทศไทยยังคงมีปัญหาดังกล่าวเนื่องจากการพัฒนาภายในตัวของมนุษย์ถูกละเลย ส่วนการพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์นั้นล้วนเป็นการพัฒนาภายนอกทั้งหมด ภายใต้สังคมที่มีความสลับซับซ้อน

อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ โลกจำเป็นต้องใช้องค์ความรู้แบบองค์รวมมาแก้ไขปัญหาและพัฒนา (Royal Thai Government, 2019)

การพัฒนาแบบองค์รวม หมายถึง องค์ความคิดแบบองค์รวม (Holism) กล่าวคือ กระบวนการทัศน์ในการมองสังคมอย่างเป็นเนื้อเดียวกัน โดยพิจารณาสังคมในทุก ๆ ด้าน องค์รวมในด้านการพัฒนา หมายถึง องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาหลายศาสตร์ (Multidisciplinary) เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างรวดเร็วนี้ ความรู้เฉพาะศาสตร์ศาสตร์เดียวอาจไม่สามารถนำพาความก้าวหน้าและการพัฒนาที่ทันต่อโลกสมัยใหม่ได้อย่างทันทั่วทั้งที่ นอกจากนี้การพัฒนาแบบองค์รวมยังส่งผลให้เกิดการพัฒนาองค์รวมในมนุษย์ได้สมบูรณ์มากขึ้นไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางด้านกายภาพ ปัญญา จิตใจและสังคม (Alkire, 2002) เนื่องจากการพัฒนาแบบองค์รวมเป็นมุมมองการคำนึงถึงสังคมโดยอาศัยความรู้หลายด้าน เช่น ด้านการศึกษา สาธารณสุข วัฒนธรรม การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตลอดจนเศรษฐกิจและสังคม (Ratanadilok na Phuket, 2016) จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทำให้เกิดข้อค้นพบว่าท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน สังคมไทยควรใช้การพัฒนาแบบองค์รวมโดยอาศัยต้นทุนทางสังคม 3 ประเภท ได้แก่ ทุนทางสังคม (Social Capital) ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) และทุนมนุษย์ (Human Capital) อันจะนำมาซึ่งการพัฒนาอย่างยั่งยืน และความเป็นเมืองที่มีการคำนึงถึงทุนทางสังคมสูงจะนำมาสู่ความเติบโตทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง (Kanchanapun, 2016)

เหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นจึงนำมาสู่ความจำเป็นในการศึกษาและเขียนบทความวิชาการนี้ จากการพัฒนาของประเทศไทยที่ดำเนินการมาตลอดระยะเวลากว่า 24 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 มีการก่อตั้งสำนักงานทุนทางสังคมอย่างจริงจังที่เน้นพัฒนาและรื้อฟื้นทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนมนุษย์ อันเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศกลับยังพบปัญหาการเสื่อมสลายของระบบวัฒนธรรมที่มีต้นกำเนิดมาอย่างช้านาน ความขัดแย้งระหว่างวัย และทุนมนุษย์ที่ต้องการความยืดหยุ่นสูงเพื่อสอดรับกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าว บทความวิชาการจึง

ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (context analysis) ประกอบกับการวิเคราะห์และสังเคราะห์เรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม การพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม และทุนทางสังคมให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ กรอบแนวคิดใหม่ ในมุมมองของทุนทางสังคมกับการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมในมิติการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของไทย

การเปลี่ยนแปลง (transformation) ถือเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ เพราะมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีระบบความคิด เรียนรู้ได้ พัฒนาได้ และเจริญก้าวหน้าได้ จากหนังสือประวัติศาสตร์มนุษยชาติอย่าง “เซเปียนส์” โดย Harari (2014) ได้บรรยายไว้ว่ามนุษย์นั้นเริ่มต้นจากสิ่งมีชีวิตที่เป็นมนุษย์วานร (ape) เริ่มต้นจากการกินพืช ผัก ผลไม้ นานาชนิด รู้จักเริ่มกินเนื้อ แต่ในสมัยแรกๆ กินเนื้อดิบ แต่เมื่อรู้จักการใช้ไฟประกอบอาหารก็จะได้อาหารที่สุก และพัฒนามาเรื่อยๆ Tuttle (2021) อธิบายว่ามนุษยชาติเริ่มพัฒนาจาก ลิงวานรที่คล้ายมนุษย์ (Australopithecus afarensis) เป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ที่สามารถใช้หินกระเทาะ (Homo habilis) พัฒนามาเป็นมนุษย์แรกเริ่ม (Homo erectus) เจริญก้าวหน้ามาเป็นมนุษย์นีแอนเดอร์ทัล (Homo neanderthalensis) และเป็นเซเปียนส์ (Homo sapiens) ในปัจจุบัน ประวัติศาสตร์มนุษยชาติของ Harari บอกกับผู้คนมากมายว่ามนุษย์ผ่านความท้าทายอย่างนับไม่ถ้วนล้วนเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นบนโลกนี้ที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาตนเองในสภาพแวดล้อม ความต้องการเอาตัวรอด และความต้องการในการเจริญก้าวหน้า

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของ Nisbet (1969) อธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะสำคัญทั้งหมด 5 ประการ อันได้แก่ (1) การเปลี่ยนแปลงเป็นกฎเกณฑ์ตามธรรมชาติ เพราะทุกสรรพสิ่งบนโลกล้วนมีการเกิดขึ้นและดับไปตามวัฏจักรตามธรรมชาติ มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย ดังที่พุทธศาสนาได้บัญญัติเป็นความจริงของโลกไว้ โดย

ความจริงเช่นนี้ยังไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ในปัจจุบัน ถือเป็นความจริงของโลก (2) การเปลี่ยนแปลงอยู่คู่กับโลกตลอดเวลา เพราะมีปัจจัยต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น การเจริญเติบโตส่งผลจากการข้ามผ่านของเวลาในช่วงวัยของมนุษย์ การรับประทานอาหารและออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอส่งผลให้เกิดสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ความขยันส่งผลให้เกิดความได้เปรียบในการแข่งขัน ผลของการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดนี้ล้วนเกิดจากเหตุปัจจัย (3) การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่อง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงไม่สามารถเกิดขึ้นอย่างไร้เหตุผลได้ ล้วนมีความเชื่อมโยงจากสิ่งหนึ่งสู่สิ่งหนึ่งอย่างสม่ำเสมอ เช่น รถไฟ เครื่องบิน และเรือ เกิดจากความรู้ ความต้องการ และความปรารถนาในการเดินทางไกลอย่างสะดวกสบายของมนุษย์ เป็นต้น (4) การเปลี่ยนแปลงเป็นแบบเดียวกัน โดย Nisbet มีความเชื่อว่าในสมัยก่อน การเปลี่ยนแปลงของทั่วทั้งโลกย่อมเป็นไปตามแบบเดียวกัน เช่น ประเทศไทยใช้การเปลี่ยนแปลงประเทศให้เป็นเหมือนกับตะวันตก เห็นชัดเจนได้ในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 ที่พัฒนาประเทศไปในทิศทางของตะวันตก เพราะโลกให้คุณค่าความเป็นตะวันตกไว้ว่าเป็นสิ่งที่เจริญงอกงาม เป็นอารยธรรมที่ศิวิไลซ์ อย่างไรก็ตามแนวคิดเช่นนี้ถูกคัดค้าน เพราะสังคมไทยไม่ได้พัฒนาไปในแบบสังคมอเมริกา รัสเซีย หรือจีนอย่างเหมือนกัน ทั้งหมด มีการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันในหลายองค์ประกอบ (5) การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่จำเป็น เนื่องจากมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่เรียนรู้ พัฒนา ศึกษาได้ จึงไม่แปลกเลยที่มนุษย์โหยหาการเปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เช่น ปัจจุบันทั่วโลกให้ความสนใจกับความเท่าเทียมกันด้านสิทธิในการเข้าถึงวัคซีนโควิด 19 อันเป็นประเด็นเรื่องความเท่าเทียมกันในสังคม เป็นต้น ดังนั้นแล้วล้วนเป็นความท้าทายของมนุษยชาติในทุกสมัยว่าด้วยเรื่องของการเปลี่ยนแปลงเพื่อสิ่งที่ดีกว่า

นักคิดอีกท่านหนึ่งที่ได้นำเสนอการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด คือ Toffler (1980) ที่ได้เขียนเรื่องคลื่นของการเปลี่ยนแปลงจากประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติอย่างเห็นได้ชัด โดยเขาแบ่งการเปลี่ยนแปลงออกเป็นคลื่น 3 ลูก ได้แก่ สังคมเกษตรกรรม สังคมอุตสาหกรรม และสังคมแห่งเทคโนโลยี ในลูกแรก เริ่มต้นเมื่อ 8,000 ปีก่อน

คริสต์ศักราช สังคมเกษตรกรรมเกิดจากการปฏิบัติการเกษตร ผู้คนล้วนใช้พื้นที่ทำไร่นาเป็นตัวชี้วัดความเจริญก้าวหน้า ในสมัยนี้ผู้คนเน้นการผลิตเพื่อการแลกเปลี่ยนและทำกินในครอบครัวทั่วไป ต่อมาเมื่อมนุษย์เริ่มมีความรู้และความต้องการในการสร้างสิ่งปลูกสร้างที่มากขึ้น จนเกิดเป็นคลื่นลูกที่ 2 สังคมอุตสาหกรรมกลาย เริ่มต้นเมื่อประมาณ ค.ศ. 1650-1750 คลื่นลูกนี้ก่อเกิดมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม (industrial revolution) ใช้เครื่องจักรกลโรงงานผลิตสินค้าจำนวนมากเพื่อตอบสนองความสะดวก รวดเร็ว และปริมาณตามความต้องการของมนุษย์เพราะในสมัยนี้ทรัพยากรธรรมชาติมีปริมาณมากต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม และคลื่นลูกที่ 3 สังคมแห่งเทคโนโลยี เริ่มตั้งแต่ ค.ศ. 1955 ถึงปัจจุบัน เกิดจากความต้องการในการพัฒนาให้เกิดความสะดวกสบายและความทันสมัย เกิดวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ทันสมัย การใช้เครือข่ายข่าวสารข้ามพรมแดนและการคมนาคมที่สะดวกและรวดเร็ว ตัวชี้วัดในสมัยนี้ คือ ความเจริญก้าวหน้า ความมั่งคั่ง และอำนาจของการใช้ข้อมูลข่าวสาร

จากการรวบรวมแนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมข้างต้น สังเกตได้ว่าทุก ๆ การเปลี่ยนแปลงล้วนส่งผลต่อวิถีชีวิตของมนุษยชาติ โดยสภาพแวดล้อมของสังคมจะส่งผลต่อวัฒนธรรม ยกตัวอย่างบริบทของประเทศไทยในอดีตเมื่อยังเป็นสังคมเกษตรกรรม ชาวไทยล้วนให้ความสำคัญกับประเพณี ค่านิยมสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องผีสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพอากาศ เนื่องจากยังไม่มีเครื่องมือใด ๆ และชุดความรู้ที่ชี้ให้เห็นทางวิทยาศาสตร์ว่าสิ่งเหล่านี้สามารถทำนาย และสามารถควบคุมธรรมชาติได้ วัฒนธรรมในยุคนี้จึงเน้นไปในทางความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น พิธีขอฝน การสื่อสารกับเทพเจ้าผ่านร่างทรงหรือแม้แต่การแห่นางแมว เป็นต้น สังคมแห่งความเชื่อเช่นนี้ส่งผลให้คนไทยสมัยนั้นมีจุดร่วมทางจิตใจ เป็นสังคมแห่งการแบ่งปันความรู้ในชีวิตประจำวัน การเล่าจากปากต่อปากในเรื่องประเพณี

อย่างไรก็ตามเมื่อประเทศไทยได้เปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม เครื่องจักรไอน้ำ เครื่องปั่นไฟ และการผลิตผ่านโรงงานต่าง ๆ ต่างส่งผลให้วัฒนธรรม

เริ่มเปลี่ยนแปลง มีการใช้ฝนเทียม การพยากรณ์อากาศ และการควบคุมธรรมชาติตามความรู้ใหม่ ๆ ที่ได้รับถึงแม้หลายคนอาจมองว่าเป็นการพัฒนาให้เกิดชุดความรู้ใหม่ ๆ ส่งผลต่อความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต กลับส่งผลให้สุนทรียะแห่งวัฒนธรรมเหล่านั้นหายไป กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณี ค่านิยมสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องผีสารที่เกี่ยวข้องกับสภาพอากาศ อันเป็นจิตวิญญาณร่วมของคนไทยในสมัยก่อนเริ่มหายไป ซึ่งถือเป็นวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมไทยอย่างหนึ่งภายใต้การพัฒนาเมื่อเข้าถึงยุคแห่งเทคโนโลยี องค์ความรู้เหล่านี้กลับถูกจัดให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมเป็นความเก่าในสมัยใหม่ที่กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาต้องการใช้วัฒนธรรมเป็นสินค้าเพื่อตอบสนองเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสร้างรายได้ให้กับประเทศ ชาวบ้านที่ยังดำรงการอนุรักษ์ประเพณีเก่าแก่ก็ได้รับการเปลี่ยนแปลงปรับตัวให้เข้ากับสภาพของสังคม มาเป็นวัฒนธรรมแห่งการต้อนรับนักท่องเที่ยว การแสดงพิธีกรรม การจัดขบวนแห่เพื่อจุดประสงค์อื่นนอกจากการขอฝน เป็นการแสดงเพื่อความบันเทิงและนำเสนออัตลักษณ์อันโดดเด่นของชุมชนเหล่านั้น ดังนั้นแล้วการเปลี่ยนแปลงแต่ละยุคสมัยย่อมเกิดระลอกการเปลี่ยนแปลงอย่างนับไม่ถ้วนตามสังคมที่ได้พัฒนาเป็นเช่นนั้น

ประเทศไทยเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างเป็นพลวัตตัวอย่างที่สามารถมองเห็นได้ชัด คือ การกำเนิดขึ้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก (พ.ศ. 2504-2509) เป็นต้นมา ได้ส่งผลกระทบเชื่อมโยงในหลายระดับไม่ว่าจะเป็นจุลภาคหรือมหภาค ยังตามมาด้วยการสนับสนุนการค้าแบบเสรีและการเคลื่อนไหวจากภาคชนบทและภาคชุมชนเมืองดังเช่นตัวอย่างที่ได้วิเคราะห์ไปข้างต้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ยังได้บรรยายถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างชัดเจนว่า ประเทศไทยจะต้องเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งภายในและภายนอก เป็นปรากฏการณ์ที่รวดเร็วและซับซ้อน ทั้งยังเป็นโอกาส ความท้าทาย และความเสี่ยงต่อการพัฒนาประเทศและภูมิภาคอาเซียน ในปี พ.ศ. 2558 จึงต้องเร่งสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อเตรียมความ

พร้อมให้กับคน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศที่จะสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

นอกจากนี้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ยังกล่าวเพิ่มเติมว่ารากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ คือ การเสริมสร้างทุนทางสังคม อันได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม และทุนทางวัฒนธรรม ที่จะนำประเทศไทยเข้าสู่สังคมคุณภาพอีกหนึ่งความคิดที่สนับสนุนแง่ที่ว่าโลกเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว คือ Yoon (2020) ที่ได้ให้แง่คิดผ่านรายงาน The Standard Podcast: The Alpha ไว้ว่าประเทศไทยกำลังเผชิญหน้ากับยุคแห่งการแทรกแซง (age of disruption) ซึ่งมนุษย์ต้องทำงานแข่งกับเวลาและเรามีคู่แข่งอยู่ทั่วโลก การเปลี่ยนผ่านทางยุคใหม่เช่นนี้ทำให้มนุษย์ต้องดิ้นรนต่อการปรับตัว เมื่อโลกเกิดการเปลี่ยนแปลง มนุษย์ต้องปรับเพื่อการอยู่รอด ถึงแม้ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ต้องพึ่งพาศักยภาพและทักษะสูง ๆ ก็ตาม หากเราสามารถปรับเปลี่ยนและเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงได้ เราสามารถเป็นผู้อยู่รอดท่ามกลางวิกฤตแห่งการแทรกแซงได้ นักวิชาการอย่าง Steger (2017) อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและเป็นพลวัตเช่นนี้ คงหนีไม่พ้นคำว่า “โลกาภิวัตน์”

โลกาภิวัตน์เป็นกระแสที่เกิดขึ้นแล้วก็จะแพร่กระจายไปทั่วโลก อย่างไรก็ตามการแพร่กระจายเหล่านั้นต้องได้รับความนิยมนิยมชอบจากผู้คน ผ่านการให้คุณค่าว่าเป็นกระแสที่น่ายกย่อง เจริญอกงาม และน่าทำตาม เช่น กระแสวัฒนธรรมป๊อป กระแสระบบทุนนิยม กระแสการค้าแบบเสรี และการค้าแบบบรรษัทข้ามชาติ ยังรวมไปถึงมิติทางการเมืองการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การรณรงค์ให้ประเทศต่าง ๆ สนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตย การสนับสนุนการค้าแบบภาคีเศรษฐกิจ การลดอาวุธ สงคราม ตลอดจนเศรษฐกิจในระบบมหภาคและจุลภาคที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน หากเปรียบเทียบคลื่นของ Toffler (1980) สังเกตได้ว่าความยาวนานของคลื่นแต่ละลูกจะเกิดสั้นลงเรื่อย ๆ เพราะมนุษยชาติได้พัฒนามาถึงจุดที่สามารถคิดค้นการพัฒนาได้อย่างอิสระแล้ว และอุปสรรคต่าง ๆ ก็เริ่มปลดล็อกด้วยความพยายามใน

การวิพากษ์สังคมเดิม ๆ เข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ เป็นหลังสมัยใหม่ และวิพากษ์จนตกตะกอนเป็นสิ่งใหม่อยู่เรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุดซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดโลกาภิวัตน์ของ Steger (2012) ที่ได้ให้ไว้ในหนังสือของเขาที่ชื่อว่า “โลกาภิวัตน์: ความรู้ฉบับพกพา” เช่น ความรู้ในการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงนั้นย่อมเกิดจากการได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพและการเข้าถึงอย่างเท่าเทียม ทว่าทั้งโลกจึงยกประเด็นความเท่าเทียมเป็นวาระแห่งชาติเพราะความเท่าเทียมทางการศึกษาล้วนเป็นโอกาสพื้นฐานที่เข้าถึงทรัพยากรความรู้และการพัฒนา ดังนั้นแล้วเมื่อโลกเคลื่อนสู่ทิศทางการพัฒนาทว่าทั้งโลกย่อมได้รับการพัฒนา

อย่างไรก็ตาม Sasin Graduate Institute of Business Administration (2010) ตั้งข้อสังเกตว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในประเทศไทยนั้นเป็นผลพวงมาจากการสนับสนุนระบบการค้าแบบเสรี ทุนนิยม และโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดการผสมรวม (hybridization) การหลอมรวมวัฒนธรรมให้เป็นแบบเดียว (homogenization) และการต่อต้าน (resistance) ความคิดเช่นนี้สอดคล้องกับงานเขียนเชิงวัฒนธรรมของ Kanchanapun (2005) ที่ได้กล่าวว่าภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น ต้องให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างและกระบวนการโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนและประชากรต่าง ๆ ในสังคม เพราะการเปลี่ยนแปลงจะมาทั้งการผสมผสานทางวัฒนธรรม (acculturation) การกลืนกลายทางวัฒนธรรม (assimilation) และการแพร่กระจาย (diffusion)

อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปกระแสโลกาภิวัตน์จะส่งผลให้คนในสังคมบางประเภทที่ไม่ได้คล้อยตามกระแสเช่นนี้เป็นคนชายขอบ แปรกแยก (alienation) ถูกกีดกันจากภาคสังคมและภาครัฐ ส่งผลให้เกิดความอยุติธรรมในสังคมนำไปสู่ความขัดแย้งและความเหลื่อมล้ำในสังคม ดังนั้นแล้วจากทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของ Nisbet (1969) ที่กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้เสมอ มีเหตุปัจจัย และเป็นธรรมชาตินั้นจะต้องได้รับความสำคัญในการวิพากษ์วิจารณ์เพื่อเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

Chitniratna (2013) ให้ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม คือ การสนับสนุนความเป็นเมืองของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลให้เกิดการห่างไกลจากศูนย์กลางทางอำนาจ การกีดกันการเข้าถึงทรัพยากร การพยายามทำให้ทุกพื้นที่กลายเป็นเมือง (urbanization) อันเป็นสัญลักษณ์แห่งความเจริญก้าวหน้า การเปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนอย่างไม่เป็นทางการให้เป็นระบบการค้า ทั้งหมดนี้ล้วนส่งผลกระทบให้สังคมชนบทเกิดความเปราะบางและไร้ความมั่นคงขึ้นไปอีก สังคมเมืองก็เช่นกันเพราะต้องใช้เวลาปรับตัวอยู่สม่ำเสมอในการเอาตัวรอดผ่านการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นนี้ แนวคิดเช่นนี้หากวิเคราะห์กับแนวคิดของ Kanchanapun (2005) นี่คือนโยบายแห่งความแปลกแยก เพราะโลกาภิวัตน์ทำให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมให้ความสำคัญกับความเป็เมืองมากกว่าความเป็นชนบท ชีวิตแบบตะวันตกเจริญก้าวหน้ากว่าการอยู่ร่วมกับธรรมชาติจึงส่งผลให้เกิดปัญหาสังคม เช่น สิทธิในการเข้าถึง การกีดกันทางสิทธิ และค่านิยมที่กดทับความเป็นชนบทท่ามกลางกระแสการพัฒนา

มิติด้านทุนมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วของโลกทำให้ทุกภูมิภาคของโลกรับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็ว ตลอดจนการพัฒนาอย่างเป็นพลวัตและเชื่อมต่อกันอย่างไร้พรมแดน ส่งผลให้ผู้คนต่างใช้ชีวิตอยู่ภายใต้การแข่งขันสูง ดังนั้นแล้วจึงเป็นความท้าทายอย่างมากต่อการพัฒนาตนเองและการพัฒนาคนตามเป้าหมายของสถาบันการศึกษา นอกจากนี้ บริษัท องค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชนถือเป็นอีกสถาบันสำคัญทางสังคมหนึ่งที่เผชิญหน้ากับความท้าทายเช่นนี้เช่นกัน Thanormchayathawat et al. (2016) นำเสนอว่า อีกหนึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คือ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (information technology) ที่ส่งผลให้ทุกพื้นที่ทั่วโลกสามารถรับรู้ เผยแพร่ ผลิต และส่งออกข้อมูลข่าวสารเพียงเสี้ยววินาทีผ่านเทคโนโลยีที่ทันสมัยและหลากหลายประกอบกับความสามารถในการเข้าถึงผ่านอุปกรณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นคอมพิวเตอร์พกพา แท็บเล็ตพีซี และสมาร์ตโฟน

อย่างไรก็ตามในบริบทแวดวงวิชาการ สังคม บันเทิงและอีกหลากหลายวงการล้วนประสบกับปัญหาการใช้ข้อมูลอันหลากหลายเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ ในขณะเดียวกันก็เกิดการแข่งขันอย่างรวดเร็วอันส่งผลให้การแข่งขันของโลกปัจจุบันเน้นการพัฒนานวัตกรรมเพื่อตอบโจทย์ปัญหาที่แก้ไขในระยะยาวมาแล้วก็ยังไม่ได้ เมื่อแก้ไขได้แล้วนวัตกรรมยังสามารถนำไปต่อยอดในเชิงพาณิชย์ได้อีกด้วย ดังนั้นแล้วผู้ที่สามารถเผชิญกับปัญหาวิกฤต หรือเรียกว่าอุปสรรคเช่นนี้ต้องอาศัยการพัฒนาอย่างจริงจังมากกว่าที่เป็นไปในปัจจุบัน

จากทั้งหมดที่วิเคราะห์มาข้างต้น สังเกตได้ว่าการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยนั้นสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในหลากหลายพื้นที่ทั่วโลก เพราะแนวคิดทฤษฎีที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมล้วนอธิบายความเหมือนของการเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับทัศนะของ Chitwiboon and Dhammasaccakarn (2019) และทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของ Nisbet (1969) ในองค์ประกอบข้อที่ 4 ที่มีทัศนะว่าโลกล้วนเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียวกันทั้งสิ้น จากการรวบรวมเอกสารและวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า กระแสโลกาภิวัตน์ คือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ทำให้โลกทั้งโลกดำเนินไปในทิศทางที่คล้ายคลึงกัน เช่น กระแสวัฒนธรรมป๊อป กระแสระบบทุนนิยม กระแสการค้าแบบเสรี และการค้าแบบบรรษัทข้ามชาติ ยังรวมไปถึงมิติทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การรณรงค์ให้ประเทศต่างๆ สนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตย การสนับสนุนการค้าแบบภาคีเศรษฐกิจ การลดอาวุธสงคราม ตลอดจนเศรษฐกิจในระบบมหภาคและจุลภาคที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งหมดข้างต้นของประเทศไทยและทั่วทั้งโลกสามารถตั้งข้อสังเกตได้ว่าล้วนเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและรูปธรรม อย่งไรก็ดี จากการรวบรวมแนวคิดทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นพบว่าการพัฒนาเชิงนามธรรมและการพัฒนาคนนั้นได้รับการหยิบยกมาก่อนข้างน้อย ประกอบกับข้างต้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับ

ที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ที่กลับมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนอันเป็นศูนย์กลาง
แห่งการพัฒนาทั้งหมดทั้งมวล

การพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม

ในหัวข้อข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไทย
ว่าเป็นไปอย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ที่วิวัฒน์ไป
ในทิศทางที่ คล้ายคลึงกันทั้งโลก ให้ค่านิยมในสิ่งสร้างความเจริญก้าวหน้าทาง
เศรษฐกิจ ความสามารถในการใช้ความรู้และนวัตกรรม และการเข้าถึงทรัพยากรความรู้
อย่างไรก็ตาม การพัฒนาทั้งหมดล้วนเน้นไปในภายนอกตัวของมนุษย์มากกว่าภายใน
ตัวมนุษย์ จึงเป็นเหตุผลสำคัญของบทความวิชาการเรื่องนี้ที่ต้องนำเสนอการพัฒนา
มนุษย์ การพัฒนามนุษย์แขนงหนึ่งที่บทความวิชาการนี้สกัดจากแนวคิดทฤษฎีมาแล้ว
พบว่าการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมนั้นเหมาะสมกับการพัฒนาท่ามกลางยุคที่สับสน
วุ่นวาย มีการแข่งขันสูง และพบปัญหาสังคมมากมาย เพราะการพัฒนาแบบองค์รวม
คือการคำนึงถึงกายภาพ (physical) สังคม (social) ปัญญา (intellect) อารมณ์
(emotion) สุนทรียภาพ (aesthetic) ความคิดสร้างสรรค์ (creative) และจิตวิญญาณ
(spirituality) ล้วนเป็นองค์รวมในมนุษย์อันเป็นพื้นฐานที่จะเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของ
คนต่อการพัฒนาที่วิวัฒน์ไปอย่างรวดเร็ว หลักใหญ่ใจความต่อไปนี้จะว่าด้วย
ความหมายของแนวคิดแบบองค์รวม การพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม และเป้าหมายของ
การพัฒนาแบบภายในตัวมนุษย์

ตามแนวคิดทฤษฎีความคิดแบบองค์รวม Miller (1991) อธิบายความคิด
แบบองค์รวม (Holism) ไว้ว่าเป็นแนวคิดในยุคหลังสมัยใหม่ (postmodern era) โดย
แนวคิดในยุคนี้ได้กำเนิดขึ้นเพื่อจัดการแนวคิดเก่า ๆ ของในสมัยใหม่ (modern era)
อันเป็นสังคมอุตสาหกรรม โดยแนวความคิดแบบองค์รวมนั้นเป็นแนวความคิดแบบ
กว้างๆ แต่ครอบคลุมให้ความสำคัญกับระบบความหมาย และใช้กระบวนการทัศน์ที่ให้
ความสำคัญกับประสบการณ์ที่เน้นย้ำถึงความเชื่อมต่อกันของประสบการณ์ต่าง ๆ ของ
ชีวิต แนวความคิดแบบองค์รวมเช่นนี้เป็นแนวความคิดที่สวนทางกับทวินิยม

(dualism) โดยองค์รวมจะเป็นสะพานเพื่อเชื่อมโยงระหว่างจิตใจกับสสารที่ดำรงอยู่ เชื่อมระหว่างปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม และเชื่อมระหว่างสิ่งสร้างและสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ อันเป็นการสื่อความหมายทางจิตใจและจิตวิญญาณซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการวิเคราะห์แบบหลังสมัยใหม่ โดยแนวคิดองค์รวมนี้เชื่อมโยงระหว่างตัวตนที่คิดว่าตนเป็นเช่นนั้นกับตัวตนที่แท้จริง โดยใช้ความเป็นมนุษย์ผสานกับการพัฒนา และใช้จิตวิญญาณเป็นตัวกลางในการวิเคราะห์

ในด้านความหมายของการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมนั้นจะเห็นได้ว่า “องค์รวม” เป็นผลผลิตทางความคิดที่ผ่านการวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมสมัยใหม่เป็นสังคมหลังสมัยใหม่ เชื่อมโยงระหว่างสิ่งสร้างและสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ อันเป็นการสื่อความหมายทางจิตใจและจิตวิญญาณ เน้นการค้นหาตัวตนที่แท้จริงเชื่อมโยงกับตัวตนในจินตนาการ ความคิดเช่นนี้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) และ ของ Chitwiboon and Dhammasaccakam (2019) ที่กล่าวว่าเราควรกลับมาให้ความสำคัญกับการพัฒนามนุษย์ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว เพื่อให้เกิดภูมิคุ้มกันและการรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงโดยสร้างพื้นฐานการพัฒนาที่ดี โดยต่อไปนี้เป็นแนวคิดเรื่องการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม

Kegan (1994) อธิบายมิติของการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมว่าประกอบไปด้วยการพัฒนาด้านพุทธิปัญญา (cognitive) การรู้จักตนเอง (intrapersonal) และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal) โดย Braskamp, Braskamp and Merrill (2009) ได้สังเคราะห์องค์ประกอบของการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมของ Kegan กับบริบทการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมไว้ได้ดังนี้ พุทธิปัญญา หมายถึง การมีความรู้และความเข้าใจว่าสิ่งใดที่เป็นจริงและสิ่งใดเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากนี้ยังหมายถึงการรับรู้ความซับซ้อนของความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเป็นสัมพันธ์นิยมภายใต้ความไม่แน่นอนของสังคม การรู้จักตนเองหมายถึงการตระหนักถึงการให้คุณค่าส่วนบุคคลของตนเองและอัตลักษณ์ของตนเองในความเป็นตัวของตัวเอง จุดหมาย

ปลายทางของการรู้จักตนเองคือการมุ่งสู่เป้าหมายของชีวิต มีความแข็งแกร่ง มีคุณค่า ลักษณะเด่น ความรู้สึกต่อตนเอง และการพัฒนาอัตลักษณ์ของตนเอง ยังรวมถึงความสามารถในการปรับตัวและเรียนรู้ต่อบุคคลต่างวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาอัตลักษณ์ของตนเอง และในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหมายถึงความปรารถนาในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นที่มาจากบรรทัดฐานทางสังคม ภูมิหลังทางวัฒนธรรม การยอมรับผู้อื่น และความสบายอกสบายใจที่แตกต่างกัน ยังรวมถึงมุมมอง การมองผู้อื่นอย่างแตกต่างหลากหลาย การมองเห็นความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และการเปลี่ยนแปลงจากความเป็นอิสระสู่การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ Haynes (2009) กล่าวว่าพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมนั้น ประกอบไปด้วยการพัฒนาด้านชีวภาพ (biological) พุทธิปัญญา (cognitive) อารมณ์ (emotion) และจิตวิญญาณ (spiritual) อย่างไรก็ตามการพัฒนาที่ผ่านมาล้วนเน้นไปเพียงด้านชีวภาพ พุทธิปัญญา และอารมณ์เท่านั้น แต่ละเลยการพัฒนาทางจิตวิญญาณไป สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมในด้านจิตวิญญาณคือสมาธิ และจิตวิญญาณที่ไม่เกี่ยวข้องกับหลักการทางศาสนา นอกจากนี้ยังรวมถึงมุมมองการพัฒนาจิตใจให้สมดุล แนวคิดของ Haynes สอดคล้องกับแนวคิดของ Abd Majid et al. (2018) ที่อธิบายว่าการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์แบบองค์รวมประกอบด้วยกายภาพ (physical) สังคม (social) ปัญญา (intellect) อารมณ์ (emotion) สุนทรียภาพ (aesthetic) ความคิดสร้างสรรค์ (creative) และจิตวิญญาณ (spirituality) ซึ่งกระบวนการพัฒนาให้เกิดการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมจะหล่อหลอมมนุษย์ให้พร้อมทั้งปัญญาและจิตใจต่อการสร้างคุณประโยชน์ต่อสังคม เขาวิเคราะห์ว่าการสร้างสรรค์ให้เกิดความรับผิดชอบต่อสังคมที่ดีควรเกิดจากการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมโดยมีแนวคิดครุศาสตร์ความรัก (love pedagogy) มาเป็นแนวคิดหลักในการพัฒนาให้เกิดองค์รวมดังกล่าว ตัวกระตุ้นให้เกิดการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมผ่านแนวคิดครุศาสตร์ความรักคือสิ่งแวดล้อมที่ส่งผล ความแข็งแกร่งทางอารมณ์ และการตระหนักในตนเอง นอกจากนี้ยังมีปัจจัยโอกาส การลงทุนด้านเวลา ความพยายาม และ

ทรัพยากรทางการเงิน นอกจากนี้ Malaysia Education Blueprint (2013-2025) ยังเพิ่มเติมคำจำกัดความของการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมไว้ว่าประกอบด้วยด้านกายภาพ (physical) อารมณ์ (emotion) จิตวิญญาณ (spiritual) และปัญญา (intellect) โดยสรุปแล้วองค์รวมของมนุษย์จะได้แก่ กาย ปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคม โดยจิตในประกอบด้วยสุนทรียภาพ ความคิดสร้างสรรค์ และจิตวิญญาณ

Haynes (2009) ยังอ้างว่าการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมเป็นศาสตร์ความรู้ที่สังเคราะห์มาจากทฤษฎีของ Pepper (1961) ว่าด้วยเรื่องของการมองโลก (world views) เป็นฐานวิทยาศาสตร์สำคัญในการศึกษาการพัฒนามนุษย์ อันประกอบไปด้วยกลไก (mechanism) ระบบ (organism) และเนื้อหา (contextual) Haynes ตั้งข้อสังเกตว่างานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามนุษย์ล้วนสังเคราะห์มาจากการมองโลกของ Pepper ทั้งสิ้น

ในด้านแรก การมองโลกแบบกลไก (mechanism world view) นั้นมองผ่านวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เป็นกฎเกณฑ์ในการบรรยายถึงกิจกรรมชีวิตประจำวันของมนุษย์ มุมมองนี้เป็นมุมมองของทฤษฎีการพัฒนาในช่วงศตวรรษที่ 20 เช่น พฤติกรรมนิยม (behaviorism) จิตวิทยาการรู้คิด (cognitive psychology) และทฤษฎีการพัฒนา (developmental theories) วิธีวิทยาในการมองโลกเป็นกลไกเช่นนี้ล้วนเป็นเชิงปริมาณและวิทยาศาสตร์ โดยมีความเป็นเหตุเป็นผลสูงในการอธิบายวิถีชีวิตของมนุษย์ สามารถอธิบายได้โดยหลักตรรกะเหตุผล และยังสามารถพยากรณ์การกระทำของมนุษย์ได้ผ่านการสังเกตทางวิทยาศาสตร์ การนับจำนวน และการใช้สถิติพยากรณ์

ในด้านที่ 2 มุมมองโลกในด้านระบบ (organism world view) เป็นมุมมองที่เน้นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาปรากฏการณ์ที่มีการให้ความหมายซึ่งกันและกัน ซึ่งคตินิยมแบบลดทอน (reductionism) มีอาจนำมาใช้ในมุมมองโลกเช่นนี้ได้ โดยการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตถือเป็นเรื่องปกติในมุมมองนี้ อย่างไรก็ตามไม่มีปัจจัยที่ถือเป็นความจริงอันตายตัวที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว การพัฒนาในมุมมองนี้เป็นการเพิ่มการบูรณาการส่วนประกอบและการกลืนกลายส่วนประกอบไปสู่ระบบอัน

เป็นภาพกว้าง โดยระบบที่ถูกสร้างขึ้นสามารถทำความเข้าใจผ่านวิชาวิธีอันเป็นธรรมชาติของระบบ Goldhaber (2000) กล่าวว่า การเกิดขึ้นของระบบนั้นล้วนเกิดจากข้อเสนอ (thesis) นำไปสู่การโต้แย้งของส่วนประกอบเล็กๆ (antithesis fragments) และจะบูรณาการไปสู่ระบบที่ผ่านการสังเคราะห์แล้ว (synthesis) ซึ่งระบบที่ผ่านการสังเคราะห์แล้วจะเป็นข้อเสนอที่จะสามารถเพิ่มการโต้แย้ง และการสังเคราะห์ได้อีกเรื่อย ๆ ในระบบการมองโลกเช่นนี้ ส่วนประกอบต่างๆ ล้วนใช้ความหมายซึ่งกันและกัน และเชื่อมโยงเกี่ยวพันกัน ความคิดเชิงระบบเช่นนี้เป็นประจักษ์ชัดจากทฤษฎีสร้างสรรค์นิยมของ Piaget ในทฤษฎีการพัฒนาพุทธิปัญญา (cognitive development) และทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ Freudian (Freudian's psychoanalytic theory)

ในด้านที่ 3 มุมมองโลกในด้านเนื้อหา (contextual world view) เกิดจากการที่มีวัตถุประสงค์ว่าเหตุการณ์ต่างๆ ล้วนมีความหมายในเพียงบริบทสภาพแวดล้อมที่มันเกิดขึ้นเท่านั้น เช่น นักทฤษฎีมักตั้งคำถามต่อประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม หรือสังคม คำถามเหล่านั้นใช้ได้เพียงบริบทเฉพาะเจาะจงโดยมีเวลา สถานที่ และสภาพแวดล้อมเป็นเงื่อนไขสำคัญ Goldhaber (2000) กล่าวว่านี่คือปรัชญาแบบสัมพัทธนิยม (relativism) ที่ว่าด้วยความจริงและการเปลี่ยนแปลงของความจริงนั้นขึ้นอยู่กับบริบท Piaget (1965) อธิบายว่ามุมมองโลกแบบเนื้อหาเช่นนี้ได้รับความนิยมมากกว่าแบบอื่นๆ เพราะเริ่มต้นจากความท้อแท้ในความเชื่อที่มีต่อสร้างสรรค์นิยมแบบเก่ามาเป็นแบบพุทธิปัญญา ใช้ระบบคุณธรรม และความเชื่อให้เกิดการพัฒนาขึ้น ไม่มีการใช้คำ ๆ เดียวหรือกฎเกณฑ์เดียว ๆ มาวัดผลหรือตีความคนทั่วทั้งโลก

ดังนั้นแล้วจึงสามารถสรุปได้ว่าการมองโลกทั้ง 3 แบบของ Pepper (1961) ผสมผสานและสกัดออกมาเป็นการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมในปัจจุบัน อันประกอบไปด้วยกาย ปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคม โดยจิตในประกอบด้วยสุนทรียภาพ ความคิดสร้างสรรค์ และจิตวิญญาณ และองค์ความรู้เหล่านี้ล้วนสกัดมาจากญาณวิทยาการมองโลกแบบกลไกเป็นความคิดแบบปฏิฐานนิยมที่ให้ความสำคัญกับสิ่งที่

แน่นอน กาย ปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคม เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้เกิดความสมบูรณ์ของมนุษย์ เป็นเหตุเป็นผลทางวิทยาศาสตร์และหลักตรรกะ ในด้านมุมมองแบบระบบการเสนอขึ้นของการพัฒนาที่ดีเกิดจากร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง อย่างไรก็ตามกายที่แข็งแรงเพียงอย่างเดียวอาจไม่สามารถเป็นการพัฒนาที่สมบูรณ์ได้จากแนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมล้วนเป็นการพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นความสะอาดสบาย ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ และการลงทุน เป็นข้อโต้แย้งว่าการพัฒนามนุษย์นั้นยังต้องมีการพัฒนาทางปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคม รวมมาเป็นจุดสังเคราะห์ว่าการพัฒนานั้นต้องมองอย่างเป็นองค์รวม หากมองอย่างแยกส่วนแล้วจะไม่สามารถพัฒนาอย่างยั่งยืนและแก้ไขปัญหาได้อย่างที่ปัจจุบันยังเกิดปัญหาในการพัฒนาคนให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต และในด้านการมองโลกแบบเนื้อหาองค์รวมเชื่อในความเป็นสัมพันธนิยมในด้านภววิทยา จึงไม่แปลกเลยที่องค์รวมของมนุษย์ทั้งกาย ปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคมนั้นเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เช่น จิตใจที่ดีจะส่งผลให้เกิดแรงจูงใจในการรักษาสุขภาพ กายที่ดีจะส่งผลต่ออารมณ์ที่ดี และทั้งหมดทั้งมวลเหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดทักษะสังคมที่ดี ฉะนั้นแล้วไม่เป็นเพียงองค์ประกอบ แต่เป็นความเชื่อมโยงต่อกันและกัน

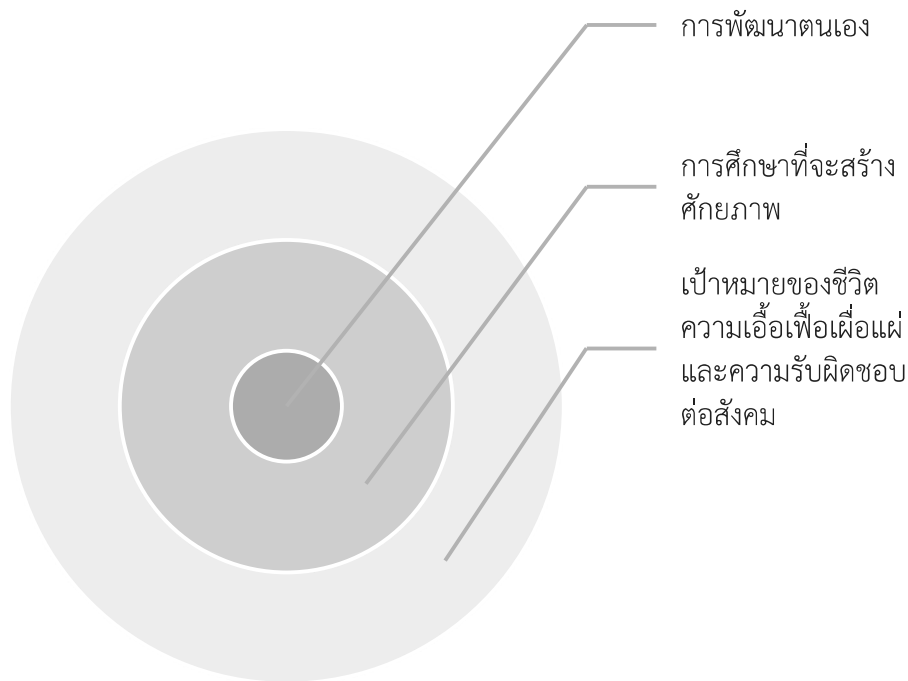
Mayes et al. (2016) อธิบายว่าการให้การศึกษาที่มุ่งสู่การพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมนั้นไม่ใช่แค่การพัฒนาทักษะการฟัง พูด อ่าน นับเลข หรือเขียนเท่านั้น แต่เป็นการตั้งเป้าหมายไว้ว่ามนุษย์จะได้พบกับอัตลักษณ์ของตนเอง ค้นพบความหมายและเป้าหมายของชีวิตผ่านการสื่อสาร และการปฏิสัมพันธ์กับชุมชน สิ่งแวดล้อม ยังรวมถึงคุณค่าของมนุษย์ เช่น ความรัก และสันติภาพ ดังนั้นแล้วเป้าหมายที่เป็นนามธรรมอย่างทักษะความสัมพันธ์ ความรับผิดชอบ การเคารพซึ่งกันและกันหรือแม้แต่เคารพสิ่งแวดล้อมรอบตัวล้วนเป็นเป้าหมายหลักของการให้การศึกษาที่เน้นการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม ฉะนั้นแล้วระบบการศึกษาไม่ควรวัดผลเพียงแต่ความสำเร็จทางวิชาการเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการวัดผลทางทักษะการคิด

ทักษะอารมณ์ และสังคมต่างหาก Glantz and Johnson (1999) เสนอเพิ่มเติมในทัศนะนี้ว่าความผาสุกทางจิตใจ (subjective wellbeing) เป็นเป้าหมายที่สำคัญมากกว่าความสำเร็จทางวิชาการเสียอีก ซึ่งมนุษย์ที่พบความผาสุกทางจิตใจจะสามารถเผชิญหน้ากับความท้าทาย การแก้ไขปัญหาด้วยความคิดสร้างสรรค์ และความสามารถในการสร้างสันติภาพในสถานการณ์ต่างๆ ได้มากกว่ามนุษย์ที่มีความผาสุกทางจิตใจน้อย

หากจะตั้งคำถามว่าเราจะสร้างการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมไปเพราะอะไร คำตอบที่น่าสนใจของ Abd Majid et al. (2018) ผ่านการสังเคราะห์ในบทความวิชาการของเขาคือความผาสุกทางจิตใจ (subjective wellbeing) และความยืดหยุ่น (resilience) ในด้านความผาสุกทางจิตใจ Diener et al. (1999) อธิบายด้วยประโยคง่ายๆ ว่า ความสุขของปัจเจกคือผลรวมของการพึงพอใจบางสิ่งบางอย่างในชีวิต นั่นหมายถึงมุมมองชีวิตในการมองซึ่งส่งผลจากประสบการณ์ชีวิตของคนเหล่านั้น Wong (2012) เสริมว่าเมื่อมนุษย์ได้พบกับประสบการณ์เชิงบวกในชีวิตก็จะเกิดความสุขขึ้น และความสุขก็จะกลายเป็นความพึงพอใจของชีวิตในที่สุด การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นรอบตัวมนุษย์จะส่งผลต่อประสบการณ์ชีวิตและความผาสุกของปัจเจก ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงในสถานศึกษาอย่างโรงเรียน ที่ทำงาน หรือแม้แต่สิ่งแวดล้อมในบ้านก็ส่งผลต่อความสุขของมนุษย์ทั้งนั้น ซึ่ง Jati (2010) กล่าวไว้ว่าความแตกต่างหลากหลายในการมีความผาสุกของชีวิตของแต่ละคนนั้นขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพและทัศนคติของคนเหล่านั้น การเปลี่ยนแปลงทางด้านมุมมองความคิด ความมั่นใจ แรงจูงใจ และบุคลิกภาพจะส่งผลต่อความผาสุกทางจิตใจของปัจเจกบุคคล

Masten, Best and Garmezy (1990) อธิบายว่าความยืดหยุ่น (resilience) จะใช้กับปรากฏการณ์ทางสังคมทั้ง 3 อย่างดังนี้ (1) ปัจเจกผู้ได้รับประสบการณ์ที่โหดร้ายจะสามารถเยียวยาตนเองได้อย่างสมบูรณ์ (2) ปัจเจกที่มีความเสี่ยงจะสามารถจัดการกับความเสี่ยงเหล่านั้นได้ดีกว่าปัจเจกที่มีความยืดหยุ่นน้อย และ (3) ปัจเจกที่มีทัศนคติเชิงบวกในสถานการณ์ตึงเครียด Gordon (1995) กล่าวว่า ความยืดหยุ่นหรือ

Resilience คือทักษะในการลุกขึ้นยืนอีกครั้งเมื่อเจอปัญหา โดย Rutter (1985) กล่าวว่ามนุษย์จะไม่มีที่ยึดหยุ่นได้เลยหากขาดความผาสุกทางจิตใจ สองอย่างนี้เป็นสิ่งที่ดำเนินการคู่กันอย่างเห็นได้ชัด โดยทั้งสองไม่อาจเกิดได้หากไม่ได้ผ่านการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม เพราะผลวิจัยของ Majid et al. (2018) ชี้ให้เห็นว่าจุดหมายปลายทางของการใช้ความคิดแบบองค์รวมมาพัฒนามนุษย์คือความผาสุกทางจิตใจและความยืดหยุ่น อันเป็นทักษะอันเป็นประโยชน์ต่อการใช้ชีวิตของมนุษย์ไปตลอดชีวิต Majid et al. ได้ร่างภาพการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์อย่างเป็นพลวัตไว้ดังภาพประกอบ 1 ดังต่อไปนี้

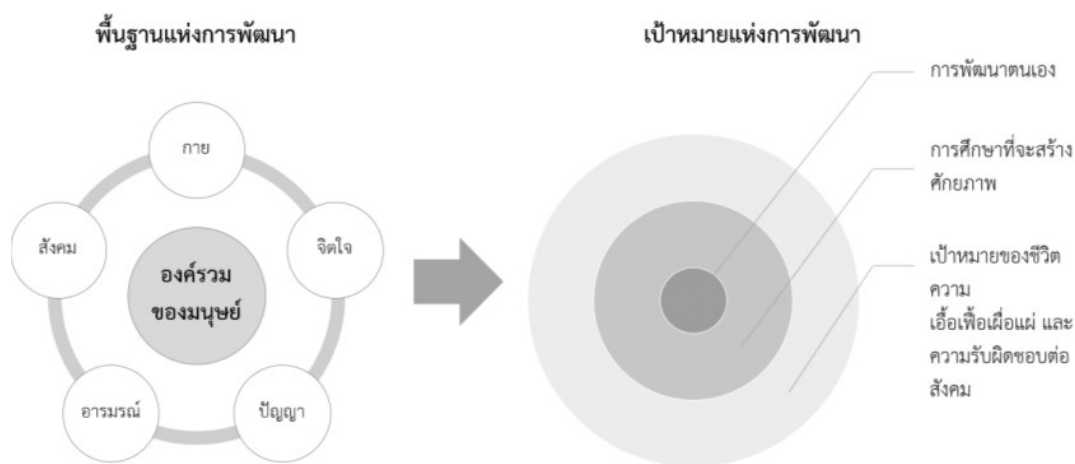


ภาพประกอบ 1 การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์อย่างเป็นพลวัต
ที่มา: ปรับปรุงจาก Majid et al. (2018)

จากภาพประกอบ 1 การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์อย่างเป็นพลวัตจะเห็นได้ว่าการพัฒนาตนเองอยู่จุดกลางของวงโคจรทั้งหมด เมื่อมนุษย์เริ่มพัฒนาผ่านวงโคจรที่ครอบไว้คือระบบการศึกษาที่จะให้การศึกษาแบบการพัฒนาแบบองค์รวมที่

จะสร้างศักยภาพอย่างที่ได้ Majid et al. ได้กล่าวไว้ว่าเป็นกายภาพ (physical) สังคม (social) ปัญญา (intellect) อารมณ์ (emotion)สุนทรีย์ภาพ (aesthetic) ความคิดสร้างสรรค์ (creative) และจิตวิญญาณ (spirituality) อันจะนำไปสู่ความผาสุกทางจิตใจและความยืดหยุ่นในที่สุด โดยสิ่งเหล่านี้จะเกิดผลไปเป็นเป้าหมายของชีวิต ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นผลสุดท้ายของการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม เขายังอธิบายอีกว่าการดำเนินการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมผ่านมิติข้างต้นจะต้องดำเนินไปเป็นทั้ง 3 ขั้นตอน ในขั้นแรกมนุษย์จะต้องเข้ารับการเรียนรู้ทักษะและศักยภาพในการพัฒนาตนเองผ่านสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เมื่อเข้าสู่สถาบันการศึกษา ก็จะเข้าสู่ขั้นที่สอง คือ การเรียนรู้ศักยภาพจากสังคมโรงเรียนและมหาวิทยาลัยที่ได้รับความรู้เชิงวิชาการและปฏิบัติมากขึ้น จนถึงขั้นสุดท้ายที่สามารถรับรู้และเข้าใจถึงเป้าหมายของชีวิตที่ยังรวมถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อันเป็นผลสำคัญของการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม

โดยสรุปแล้ว การพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมนั้นเกิดจากญาณวิทยาที่เชื่อในเรื่องของการมองโลกของ Pepper (1961) ทั้งด้านกลไก ระบบ และเนื้อหา ยังรวมถึงภววิทยาที่เป็นสัมพัทธนิยม ไม่เชื่อในเรื่องของศาสตร์การลดทอน การพัฒนาทั้งด้านกาย จิตใจ ปัญญา อารมณ์ และสังคม ล้วนเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดองค์รวมในมนุษย์ โดยยังรวมไปถึงองค์ประกอบแยกย่อยอย่างสุนทรีย์ภาพ ความคิดสร้างสรรค์ และจิตวิญญาณ องค์รวมเหล่านี้จะนำไปสู่การพัฒนาตนเองให้เกิดความผาสุก ความยืดหยุ่น ผ่านการขัดเกลาของระบบสังคม อันส่งผลต่อการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม อันเป็นพื้นฐานภูมิคุ้มกันตามเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ว่าด้วยเรื่องภูมิคุ้มกันเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับคน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศที่จะสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม องค์ความรู้จากการสกัดจากแนวคิดทฤษฎีของการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม จึงสามารถสรุปความได้ดังภาพประกอบที่ 2 ดังต่อไปนี้



ภาพประกอบ 2 สกัดองค์ความรู้การพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม
ที่มา: ปรับปรุงจาก Haynes (2009) และ Majid et al. (2018)

การพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ วัฒนธรรมของไทยในมิติทุนทางสังคม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) มีใจความสำคัญว่าประเทศไทยจะต้องเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งภายในและภายนอก เป็นปรากฏการณ์ที่รวดเร็วและซับซ้อน ทั้งยังเป็นโอกาส ความท้าทายและความเสี่ยงต่อการพัฒนาประเทศและภูมิภาคอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 จึงต้องเร่งสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับคน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศที่จะสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม โดยรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ คือ การเสริมสร้างทุนทางสังคม อันได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม และทุนทางวัฒนธรรม อันจะนำประเทศไทยเข้าสู่สังคมคุณภาพ จากการรวบรวมแนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมข้างต้น จะเห็นได้ว่าสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 อย่างลงตัว เพราะคำสำคัญของแผนพัฒนาฉบับนี้คือการพัฒนาภายในและภายนอก อย่างไรก็ตาม จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอาจตั้งข้อสังเกตได้ว่าโลกเผชิญหน้ากับการพัฒนาภายนอกตัวมนุษย์ทั้งสิ้น แต่ละเลยการพัฒนาแบบภายใน ดังนั้นแล้วมนุษย์ผู้เป็นจุดศูนย์กลางของการพัฒนา

ทั้งปวงต้องกลับมาให้ความสำคัญกับสิ่งนี้อีกครั้ง และการพัฒนาแบบองค์รวมถือเป็นการพัฒนาที่เน้นพื้นฐานที่มีสัมพันธนิยมเป็นมุมมองหลักในการเชื่อมโยงสรรพสิ่งเข้าด้วยกันที่เน้นปฏิเสธความคิดแบบแยกส่วนตามที่โลกได้วิวัฒน์มาก่อนหน้านี้ นอกจากนี้แผนพัฒนายังได้กล่าวถึงการพัฒนาทุนมนุษย์ ทุนสังคม และทุนทางวัฒนธรรมว่าเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศจากการสำรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมของไทย ปรากฏว่าประเทศไทยล้วนมีทุนทั้ง 3 หมุนเวียนเป็นวงจรของความเป็นสังคมไทยอย่างลงตัวท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตามทุนทั้ง 3 ยังต้องให้ความสำคัญมากขึ้นเพื่อปูพื้นฐานและเป็นภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอันจะนำเสนอผ่านทุนทั้ง 3 ตามใจความสำคัญดังต่อไปนี้

การใช้ทุนทางสังคมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมของไทย

ในการศึกษาเรื่องทุนทางสังคม ผู้ที่ได้เอ่ยถึงคำว่า “ทุนทางสังคม” (social capital) เป็นคนแรกคือฮันนิฟาน (Hanifan, 1916) ผ่านบทความเรื่อง “The rural school community center” โดยกล่าวว่าทุนทางสังคม คือ จิตใจที่ดีงามที่มีต่อกัน (goodwill) มิตรภาพ (fellowship) ความเกี่ยวข้องเกี่ยวพันทางสังคม (social intercourse) ความเห็นอกเห็นใจ (sympathy) โดยสามารถสังเกตได้จากความสัมพันธ์ของบุคคล โดยฮานิฟานกล่าวว่าทุนทางสังคมจะต้องมีการสะสมมาก่อนจึงจะสามารถก่อตั้งเป็นทุนทางสังคมได้ มีความไวเนื้อเชื่อใจต่อกัน และมีความสัมพันธ์อันญาติสนิท มิตรสหาย และความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวนี้จะส่งผลให้เกิดการบรรลุผลสำเร็จร่วมกัน ทั้งยังปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนให้ดีขึ้นได้

อีกงานหนึ่งที่งานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมให้ความสนใจ คือ งานเขียนของบูดีเยอร์ โดยบูดีเยอร์เชื่อว่าทุนทางสังคมคือโครงข่ายโยงใยความสัมพันธ์ของคนในสังคมเป็นแนวคิดความสัมพันธ์ นอกจากแนวคิดความสัมพันธ์แล้ว ทุนทางสังคมยังเกี่ยวข้องกับการกระทำบางอย่างที่มีเป้าหมายร่วมกัน (mutual goal) เพราะบูดีเยอร์ได้รับอิทธิพลมาจากคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) และแมกซ์ เวเบอร์ (Max

Weber) ว่าด้วยเรื่องเป้าหมายแห่งการกระทำต่าง ๆ ในสังคม โดยทุนทางสังคมนั้น ตั้งอยู่บนรากฐานของความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก อย่างไรก็ตามบูดีเยอร์ไม่ได้เชื่อเรื่องความไว้วางใจมากนัก แต่เน้นอธิบายทุนทางสังคมในมุมมองเรื่องเครือข่ายความสัมพันธ์ของสังคมอันเป็นกลไกสำคัญที่นำไปสู่เป้าหมายร่วมกัน (Bourdieu, 1984)

Putnam (1993) กล่าวว่าทุนทางสังคมหมายถึง ความไว้วางใจ (trust) เครือข่าย (networks) และบรรทัดฐาน (norms) โดยกลไกต่าง ๆ เหล่านี้สามารถทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางประสิทธิภาพของสังคม โดยกระบวนการในการก่อให้เกิดทุนทางสังคมนั้นมีจุดกำเนิดมาจากระบบคิดและค่านิยมที่คนในสังคมมีร่วมกัน นอกจากนี้ทุนทางสังคมยังไหลเวียนอยู่ในจารีตประเพณี โดยจารีตประเพณีเหล่านั้นจะทำให้สังคมมีพลังแห่งความร่วมมือมากขึ้น อีกนัยหนึ่งสังคมใดที่ทุนทางสังคมอ่อนแอ ความร่วมมือร่วมใจในสังคมจะลดลง ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (set of relationship) ที่ดีนั้นจะสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมในหมู่ชน และสร้างค่านิยมการศึกษาเรียนรู้ร่วมกัน เช่น ในสังคมชนบทที่มีปราชญ์ชาวบ้าน หมอผี ทรัพยากรทางธรรมชาติ และทรัพยากรมนุษย์มากมายที่ไหลเวียนอยู่ในชุมชนล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ชุมชนมีบรรทัดฐาน และความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

โดยสรุปแล้ว ทุนทางสังคมในทัศนะของต่างประเทศนั้นล้วนให้ความสำคัญกับเครือข่ายโยงใยความสัมพันธ์ทางสังคม โดยทุนทางสังคมจะต้องเริ่มจากการสะสมทุนต่าง ๆ จากความไว้วางใจ การเริ่มต้นเรียนรู้ร่วมกัน และการเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน โดยทุนทางสังคมเป็นประโยชน์ต่อการมีเป้าหมายบางอย่างร่วมกัน โดยสังคมใดที่มีทุนทางสังคมหนาแน่นก็必将มีความร่วมมือร่วมใจในการกระทำทางสังคมร่วมกันสูง นอกจากนี้จากการรวบรวมข้อมูลทุนทางสังคมของนักวิชาการพบว่า ทุนทางสังคม หมายถึง สิ่งสร้างอันดีงามที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นสถาบันทางสังคมและเป็นรูปแบบทางสังคมที่ไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มเพื่อน กลุ่มแฟนคลับ กลุ่มคนที่คลั่งไคล้

บางสิ่งบางอย่างร่วมกัน เป็นสิ่งที่อยู่ในกลุ่มชน สังคม และชุมชน เป็นความรักใคร่ฉันทัน
พี่น้อง ร้อยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนกับธรรมชาติ (Buddaduang, 2014)

จากการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมไทย Jantotai (2012) ได้
อธิบายการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมไทยในมุมมองของทุนทางสังคมไทย
ผ่านบทความเรื่อง “การเสริมสร้างทุนทางสังคมในชุมชนของเมืองไทย” ไว้ว่าการ
เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไทยในปัจจุบันเน้นมูลค่าทางเศรษฐกิจเป็น
ตัวชี้วัด เน้นการพัฒนาชุมชนเมือง (urbanization) เน้นพลวัตของเศรษฐกิจและการค้า
โดยการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนี้ล้วนแล้วแต่เน้นการพัฒนาภายนอกของมนุษย์
เป็นหลัก แต่ขาดแคลนการพัฒนาภายในของมนุษย์อันเป็นพื้นฐานในการพัฒนา ใน
การแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 รัฐบาลมุ่งหวังให้มีการเสริมสร้างการ
ดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพและสมศักดิ์ศรี โดยเน้นทรัพยากรมนุษย์อันเป็นทรัพยากรที่
มีคุณค่าที่สุดของชาติเป็นพื้นฐานและให้ความสำคัญในการพัฒนาผ่านนโยบายและ
โครงการสำคัญต่าง ๆ นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2540 ปีเดียวกันได้มีการจัดตั้งสำนักงาน
กองทุนเพื่อสังคม (SIF) โดยเน้นสิ่งที่มีอยู่ภายในของบุคคล เช่น ภูมิปัญญา ความเชื่อ
วัฒนธรรม และประเพณีที่ไหลเวียนอยู่ในชุมชน และหลังจากนั้นเป็นต้นมาคำว่าทุน
ทางสังคมจึงได้ใช้อย่างต่อเนื่องในการนำมาพัฒนาประเทศ (Buddaduang, 2014)

ในการพัฒนาทุนทางสังคมต่อการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมนั้น ทุนทาง
สังคมจำเป็นต้องอาศัยทุนทางวัฒนธรรมและทุนมนุษย์ Prasansaktavee et al (2017)
ทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) หมายถึง สิ่งที่เป็นพลวัต (dynamic) โดยสามารถ
แปรเปลี่ยนไปตามกลุ่มคน สถานที่ และเวลา โดยประเทศไทย ใช้ทุนทางวัฒนธรรม
เป็นกลไกหลักในการพัฒนาประเทศทั้งในเรื่องวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี และ
ความเชื่อต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันมาอย่างช้านาน โดยทุนทางวัฒนธรรมเป็น
เครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในมิติทุนทางสังคม นอกจากนี้ทุนทาง
วัฒนธรรมยังเป็นจุดศูนย์กลางก่อให้เกิดทุนมนุษย์ (human capital) โดยสรุปแล้วทุน
ทางวัฒนธรรมหมายความว่า ทรัพยากรทางปัญญาที่สั่งสมมาตั้งแต่ในอดีตเกี่ยวกับ

คุณค่าความรู้ ภูมิปัญญา งานสร้างสรรค์ และคุณค่า โดยวัฒนธรรมเหล่านั้นสร้างให้เกิดกฎกติกาที่เคารพนับถือร่วมกัน มีการใช้ประโยชน์ต่อเป้าหมายต่าง ๆ ผ่านการดำเนินการร่วมกันของคนในสังคม (Janjumba, 2016) ดังนั้นแล้วทุนทางสังคมจึงมีความเชื่อมโยงกันกับทุนทางวัฒนธรรมว่าด้วยเรื่องของความร่วมมือร่วมใจกันของคนในสังคมเพื่อให้เกิดเป้าหมายประการหนึ่ง เช่น การจัดเทศกาลลอยกระทงนั้น จำเป็นต้องอาศัยความเชื่อร่วมกันซึ่งก่อให้เกิดเทศกาลที่ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย มีกลไก การแบ่งอำนาจ หน้าที่ และความร่วมมือร่วมใจกัน โดยมีคุณค่าทาง ภูมิปัญญา งานสร้างสรรค์ และความรู้ที่สืบทอดต่อ ๆ กันมา

ตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในประเทศไทยอย่างเห็นได้ชัดคือ ประเทศไทยเคยเป็นสังคมแห่งเกษตรกรรมมาก่อนเปลี่ยนแปลงเป็นประเทศอุตสาหกรรมในปี พ.ศ. 2503 อันเนื่องมาจากนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมของรัฐบาล และส่วนราชการไทย วิฤทธิการณ์แข่งค่าของเงินเยนในญี่ปุ่น ปรากฏการณ์ Asian NICs และสาเหตุอื่น ๆ ในอดีตประเทศไทยเน้นรายได้จากการปลูกข้าว ทำไร่ทำนา และปลูกผลผลิตทางการเกษตรเป็นรายได้หลักของประเทศ เมื่อเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตคนไทยประกอบกับสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้นทำให้ระบบทุนนิยม ระบบอุตสาหกรรมนำกระแสแห่ง “การลงทุนภาคอุตสาหกรรม” เข้ามามีบทบาทต่อวัฒนธรรมคนไทย อันก่อให้เกิดย่านอุตสาหกรรมทั้งในเมืองหลวง ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor) เกิดการย้ายถิ่นทำมาหากิน เช่น คนจากภาคอีสานต้องเข้าเมืองหลวงหรือลงใต้เพื่อทำงานในระบบอุตสาหกรรมที่เป็นสังคมเมือง (Chaisansook, 2017)

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนี้ส่งผลให้เกิดการอยู่ในวัฒนธรรมใหม่จากวัฒนธรรมชุมชนชนบทสู่วัฒนธรรมชุมชนเมืองที่มีความแตกต่างอย่างชัดเจนในด้านวิถีชีวิตอย่างเรียบง่ายแปรเปลี่ยนเป็นวิถีชีวิตที่ต้องทำงานและใช้ชีวิตแข่งขันกับเวลา การใช้เทคโนโลยีและความซับซ้อนของระบบวัฒนธรรมที่มีมากกว่าระบบวัฒนธรรมเดิม ทำให้ผู้คนต้องเผชิญกับการปรับตัวตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมเมืองที่

เป็นทุนทางสังคมแบบเปิด หมายถึงทุนทางสังคมที่เปิดรับวัฒนธรรมจากโลกภายนอกเข้ามา ให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม เช่น เพศสภาพ วัยวุฒิ คุณวุฒิ ระดับการศึกษา การเรียกร้องสิทธิเสรีภาพของสตรี คนหลากหลายเพศ ตลอดจนการลดความตึงเครียดด้านผิวสี มีกิจกรรมทางสังคมที่เป็นแบบเสรีนิยม ในทางสังคมวิทยาทุนทางสังคมแบบเปิดแบบสังคมเมืองของไทยนั้นถือเป็นทุนทางสังคมที่ดีกว่าแบบปิด เนื่องจากสนับสนุนให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่มีความหลากหลาย (Pha-art and Kunphoommarl, 2016)

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าทฤษฎีทางสังคมวิทยาให้การสนับสนุนทุนทางสังคมแบบเปิด ทุนทางสังคมแบบเปิดกลับเป็นความเสี่ยงที่เกิดความขัดแย้งภายในสังคมง่ายกว่าทุนทางสังคมแบบปิด ซึ่งต้องอาศัยการเรียนรู้ตลอดเวลาเพื่อรับมือกับการเผชิญความแตกต่างและความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมและวัฒนธรรมปัจจุบัน เช่น ปัญหาความเชื่อทางศาสนาพุทธที่เสื่อมลงไปตามความรู้เชิงวิทยาศาสตร์ที่ก้าวหน้าและขยายตัวอย่างกว้างขวาง ยังรวมถึงการวิเคราะห์ วิพากย์ตีความการเข้าถึงระหว่างวิทยาศาสตร์และความเชื่อจึงเป็นความท้าทายต่อสถาบันความเชื่อในสังคมไทยในการธำรงศาสนาให้อยู่คู่กับสังคมต่อไป จากผลการศึกษาพบว่าศาสนาพุทธไม่ใช่เพียงความเชื่อเรื่องวิญญาณ โลกหลังความตาย บาปบุญคุณโทษเท่านั้น พุทธศาสนาคือศาสนาที่สอนให้เห็นถึงความดี ความชั่ว เบญจศีล เบญจธรรม เป็นหลักธรรมในการดำรงชีวิต และเป็นกลไกสำคัญในการหล่อหลอมจิตใจของคนในสังคมให้ประพฤติตนอย่างเหมาะสม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับเพื่อนมนุษย์ เหนือเช่นเดียวกันกับคำสอนของศาสนาอื่น ๆ ที่ต้องการให้โลกเป็นไปด้วยความสงบสุข และมนุษย์ควรเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน (Namkul, Srisuwan, Suriyachannanon, Kosolwanitchkij, & Keawmanee, 2018)

จากการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติของคนในสังคมข้างต้น จึงทำให้คนรุ่นใหม่ใส่ใจกับวัตถุนิยมอันเป็นกระแสนึงที่ผูกโยงกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ของคนเมืองที่ให้ความสำคัญยืห้อสินค้าอันตรงข้ามกับผลการวิจัยของ Meurer (2017) ที่กล่าวว่าผู้คนจะยึด

วัตถุนิยมน้อยลงเนื่องจากเกิดการตระหนักในด้านการใช้จ่ายสินค้าฟุ่มเฟือย เนื่องจากเป็นผลพวงของระบบทุนนิยมที่มีอิทธิพลอย่างมากในสังคมไทย ทั้งความซับซ้อนของกลุ่มผลประโยชน์ ความแตกต่างและช่องว่างระหว่างชนชั้นนายทุนและลูกจ้างแรงงาน ตลอดจนการละเมิดกฎหมายอันเป็นปัญหาสังคมในปัจจุบัน (Thai Encyclopedia for Youth, 2019) ระบบการศึกษาและรัฐบาลปัจจุบันจึงเน้นเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นทางออกที่ดีให้กับการแก้ไขปัญหาวัตถุนิยมและการให้ค่าที่แตกต่างจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย รวมถึงนโยบายการพัฒนาประเทศโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ศูนย์กลางการเรียนรู้ แหล่งภูมิปัญญาและแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน (National Office of Buddhism, 2019)

การใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมของไทย

แนวทางการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมในมิติวัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตที่ถือเป็นแบบอย่างของคนไทยทั้งประเทศนั้นคือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เพื่อเผชิญกับกระแสทุนนิยมที่นำพาความเป็นวัตถุนิยมที่ฟุ่มเฟือย และสร้างโลกแห่งการแข่งขันทำให้การอยู่ดีกินดี และความเหลื่อมล้ำทางสังคมสูงขึ้น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่หมายความว่าความถึงการประหยัดเท่านั้น แต่เป็นแนวความคิดในการพึ่งพาตนเองโดยสามารถประยุกต์ใช้ได้หลายระดับ เช่น ระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน องค์กร ตลอดจนภาครัฐและภาคเอกชน โดยตั้งอยู่บนฐานคติ 3 ประการอันได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี

ความพอประมาณหมายถึงความเหมาะสมในการเลือกซื้อสินค้าหรือบริการ และการบริโภคของครัวเรือน โดยจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมด้านการลงทุน เช่น การลงทุนซื้อเมล็ดข้าวโพดครั้งแรกควรลองปลูกจากจำนวนน้อย ๆ ก่อนและศึกษาจากผลการปลูก โดยคำนึงถึงชนิดของดินที่ปลูก บรรยากาศโดยรอบ สภาพแวดล้อม ธาตุในดิน เป็นต้น และความพอประมาณนี้จะต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับคนในครอบครัว หรือในระดับอื่น ๆ ความมีเหตุผลหมายถึงการตัดสินใจในการกระทำต่าง ๆ

ในระบบเศรษฐกิจ เช่น การตัดสินใจซื้อที่ดินทำกินเพิ่มเติมมีความเสี่ยง หรือโอกาสใดบ้าง จะต้องอาศัยการคิดอย่างรอบคอบ เช่นการผนวกกับการวิเคราะห์แบบ SWOT Analysis ที่ต้องคำนึงถึงปัจจัยภายใน ได้แก่ จุดแข็ง จุดอ่อน และปัจจัยภายนอก ได้แก่โอกาสและความเสี่ยง ส่วนการมีภูมิคุ้มกันที่ดีหมายถึงการรับมือต่อความเปลี่ยนแปลง ดังเช่น ประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของงานศึกษานี้ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามกระแสนิยม และกระแสการแทรกแซง โดยผู้คนที่ต้องเรียนรู้จักการพึ่งพาตนเองอันเป็นการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมที่ยั่งยืน (Royal Thai Embassy, Helsinki, Finland, 2014)

อีกหนึ่งตัวอย่างของมิติทุนทางวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม 7 ปรากฏการณ์ข้างต้น เช่น การรับประทานสมุนไพรและอาหารสุขภาพ จากการสำรวจของ Matichon Online (2017) พบว่าผู้คนเริ่มสนใจการรับประทานอาหารสุขภาพมากขึ้นเพื่อการรักษาสุขภาพที่ดี เหตุการณ์ทางสังคมเช่นนี้สะท้อนถึงการพัฒนาทางการสื่อสารของมนุษย์ในยุค 4.0 ที่มนุษย์สามารถค้นคว้าหาความรู้ได้จากอินเทอร์เน็ตตลอดเวลา และได้รับข้อมูลข่าวสารสม่ำเสมอตามที่ตนต้องการ (Ignition Business Insider, 2012) อีกนัยหนึ่งการพัฒนาความรู้ด้านความพอประมาณ และการอยู่อย่างพอมีพอกินที่เป็น 1 ใน 7 ปรากฏการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงข้างต้นยังส่งผลถึงวัฒนธรรมว่าด้วยเรื่องวิถีชีวิต ยิ่งในประเทศไทยปรัชญาความคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงถือเป็นฐานความรู้ และต้นทุนที่เหมาะสมกับการพัฒนาและการนำปรัชญาดังกล่าวมาปรับใช้เพื่อการพัฒนาสังคมได้อย่างยั่งยืน (Economic Concept Theory Development Session, 2003)

Braskamp, Braskamp and Merrill (2009) นำเสนอถึงวิธีการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไว้เป็นชื่อแนวคิด 3C ว่า “Community, Curriculum and Co-curriculum” (ชุมชน หลักสูตร และกิจกรรมเสริมหลักสูตร) เขาอธิบายว่าสถานศึกษาเป็นแหล่งบ่มเพาะสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมที่จะสร้างทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิตในอนาคต แนวคิดทั้ง 3 นี้

สอดคล้องกับการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมของ Kegan (1994) ที่ได้อธิบายไว้ในส่วน การพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมข้างต้น โดยพุทธิปัญญาสอดคล้องกับหลักสูตร (Cognitive – Curriculum) การรู้จักตนเองสอดคล้องกับกิจกรรมเสริมหลักสูตร (Intrapersonal – Co-curriculum) และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสอดคล้องกับ ชุมชน (Interpersonal-Community) นอกจากนี้ในทักษะความสัมพันธ์ทางสังคม อัน เป็นพื้นฐานขององค์รวม King and Baxter (2005) อธิบายว่าการพัฒนามนุษย์แบบ องค์รวมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรมนั้นหมายถึง “intercultural maturity” ซึ่งอาจแปลความหมายได้ว่าเป็นพัฒนาการทักษะระหว่างวัฒนธรรมซึ่ง หมายความว่า การเข้าอกเข้าใจความเชื่อที่เป็นความจริงของคนต่างวัฒนธรรม เข้าใจถึง สิ่งที่สำคัญสำหรับพวกเขา อัตลักษณ์ของพวกเขา และความสัมพันธ์ที่คนต่าง วัฒนธรรมมีต่อกันอื่น ๆ ซึ่ง Braskamp, Braskamp and Merrill (2009) มีความเห็นว่ การสรรค์สร้างสันติสุขและการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์บนโลกใบเดียวกันถือเป็นการ พัฒนาที่สำคัญยิ่ง

โดยสรุป ประเทศไทยได้เปลี่ยนวิถีชีวิตจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคม อุตสาหกรรมอันส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไทย ไม่ว่าจะเป็นค่านิยม วิถีชีวิต ประเพณี รูปแบบทางสังคมและความเชื่อของคนในสังคม นอกจากนี้การ พัฒนาและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในการสื่อสาร เช่น การสืบค้นหาข้อมูลในโลก อินเทอร์เน็ต และความทันสมัยยังส่งผลให้วัฒนธรรมของไทยเปลี่ยนแปลง ตลอดจน ความก้าวหน้าของการทำงาน หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนยังพัฒนาขึ้นทำให้คน ต้องมีการแข่งขันกันมากขึ้น และแนวคิด “คนต้องทำงานแข่งกับเวลา” จึงเกิดเป็นการ แข่งขันในตลาดแรงงานมากขึ้น ดังนั้นการตระหนักถึงทุนทางวัฒนธรรมเดิมของไทยจึง เป็นอีกหนึ่งแนวทางที่สามารถพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมไทยให้ปรับตัวต่อการ เปลี่ยนแปลงของโลกได้ เช่น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การกลับมาให้คุณค่าและ พัฒนาการบริโภคอาหารสุขภาพ ยาสมุนไพร การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอันเป็น ศาสนาประจำชาติไทย และประเพณีวัฒนธรรมเดิม การพัฒนาภายใต้การอนุรักษ์ทาง

วัฒนธรรมเช่นนี้สอดคล้องกับ พระราชดำรัสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่ทรงบรรยายเรื่อง การพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ความตอนหนึ่งว่า “...นอกจากความเจริญในทางด้านวัตถุสมัยใหม่แล้ว สิ่งที่มีความสำคัญควบคู่กันไป จะลืมเสียมิได้ คือ ขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรมของชาติ อันเป็นเครื่องหมายของความเจริญที่มีมาแต่ปู่ ย่า ตา ยาย อันเป็นหน้าที่ของเราผู้เป็นลูกหลานในชั้นหลังจะต้องช่วยกันรักษาและส่งเสริมไว้ให้มีความเจริญสืบไป...” (The Office of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn’s Project, 2011) ตัวอย่างหนึ่งที่สามารถนำมาสังเคราะห์กับประเทศไทยในมิติทุนทางวัฒนธรรมได้คือ ตัวอย่างของ Braskamp, Braskamp and Merrill (2009) ที่คิดค้นโครงการการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมโดยคิดสังเคราะห์กรอบคิดองค์รวมกับมิติทางสังคม วัฒนธรรม และการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นเนื้อเดียวกัน

การใช้ทุนมนุษย์เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมของไทย

การพัฒนามนุษย์ภายใต้การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมนั้น แนวคิดในทางศึกษาศาสตร์ได้สรุปไว้ว่าควรปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ วิธีคิด และวิธีการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการพัฒนา เนื่องจากปัจจุบันนักสังคมศาสตร์เรียกยุคปัจจุบันว่าเป็นยุคแห่งการแทรกแซง (Disruption) กล่าวคือเป็นยุคที่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาแทรกแซงการทำงานของมนุษย์ เช่น ปรากฏการณ์ที่หุ่นยนต์สามารถเข้ามาแทนที่แรงงานมนุษย์ขั้นฐานรากได้ ประกอบกับการแทรกแซงของการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เป็นไปอย่างรวดเร็วแทรกแซงให้ความรู้เดิมที่เรียนมาอาจใช้ไม่ได้อีกต่อไป โดยต้องมีการพัฒนาใหม่ เช่นการเรียนรู้ (Learn) การลืมสิ่งที่เคยเรียนรู้มาในอดีต (Unlearn) และเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ (Relearn) อันเป็นกระบวนทัศน์ในการเรียนรู้แบบใหม่ที่จะต้องเผชิญกับโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ (The Matter, 2019)

ในด้านทุนมนุษย์นั้น (human capital) ในปี ค.ศ. 1961 วารสาร American Economic Review บทความเรื่อง Investment in Human Capital เขียนโดย Theodore W. Schultz ได้อธิบายความหมายของคำว่าทุนมนุษย์เป็นครั้งแรกว่าเป็น

ความสามารถหรือทักษะอันหลากหลาย อันมีประโยชน์ต่อการเพิ่มประสิทธิภาพของการทำงาน ตนเอง และกลุ่มชน (Schultz) ในประเทศไทยนั้น ทูมมุนุชย์ได้ถูกนิยามว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามากที่สุด โดยมีปัจจัยขั้นพื้นฐานได้แก่เงิน คน วัสดุอุปกรณ์ และเครื่องจักร โดยทูมมุนุชย์สามารถพัฒนาได้ผ่านการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้ให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เพราะโลกที่มนุษย์อาศัยอยู่ล้วนประกอบไปด้วยการเปลี่ยนแปลงที่ไหลเวียนอยู่บนโลก จากกระแสโลกาภิวัตน์ การเข้ามาของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยม วัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาในเวลานาน ดังนั้นแล้วทูมมุนุชย์จึงเป็นทั้งสิ่งสำคัญต่อทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคม (Pinkesom et al, 2017)

ดังนั้นสังคมจึงได้เล็งเห็นความสำคัญในการพัฒนาการศึกษาที่เป็นระบบพื้นฐานของสังคมในการสร้างอนาคตใหม่ให้กับสังคมไทย เช่น การพัฒนาการศึกษาเพื่อก้าวทันสู่ศตวรรษที่ 21 ในงานศึกษาเรื่อง “ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21: ความท้าทายในการพัฒนานักศึกษา” ได้ให้รายการทักษะที่สถาบันการศึกษาควรให้การเรียนการสอนอันเป็นพื้นฐานในการพัฒนาทูมมุนุชย์ของชาติ (Thanormchayathawat et al, 2016) ดังนี้

- 1) ความรู้เกี่ยวกับโลกเพื่อการดำรงอยู่ในอนาคต ได้แก่ จิตสำนึกต่อโลก ความรู้พื้นฐานด้านการเงิน เศรษฐกิจ ธุรกิจ การเป็นผู้ประกอบการ ความเป็นพลเมือง สุขภาพอนามัย และสิ่งแวดล้อม
- 2) ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ได้แก่ การคิดแบบมีวิจารณญาณและการแก้ไขปัญหา การคิดแบบสร้างสรรค์ การสร้างนวัตกรรม การสื่อสาร และการทำงานร่วมกับผู้อื่น
- 3) ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยีสารสนเทศ ได้แก่ ความรู้พื้นฐานด้านสารสนเทศ สื่อ และการสื่อสารเทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT)
- 4) ทักษะชีวิตและการทำงาน ได้แก่ ความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัว ความคิดริเริ่มและชี้นำตนเอง ทักษะทางสังคม และการเรียนรู้

ข้ามวัฒนธรรม การเพิ่มผลผลิตและการรับรู้ผิด ความเป็นผู้นำและความ
รับผิดชอบ

จากการเรียบเรียงผลการศึกษาของ Thanormchayathawat et al. (2016)
พบว่าทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 นั้น สอดคล้องกับ Ministry of Education (2013)
ที่รายงานว่ากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นกลุ่มสาระ
การเรียนรู้ที่มุ่งหวังให้ผู้เรียนมีความรู้และความเข้าใจในการดำรงชีวิตทั้งในฐานะ
ปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การ
จัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด และเข้าถึงการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย
จนเกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความอดทนอดกลั้น ยอมรับในความแตกต่าง
และมีคุณธรรม อันนำไปสู่การเป็นพลเมืองดีของสังคมไทยและสังคมโลก Bunsombat
(2012) อธิบายว่าวิชาสังคมศึกษามีความเชื่อและปรัชญาว่า (1) ผู้เรียนจะสามารถ
พัฒนาความเป็นพลเมืองดีและมีประสิทธิภาพผ่านเนื้อหาสาระการเรียนรู้ (2) เน้น
ความสามารถในการปรับตัวและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นต่อสังคม (3) เน้นการ
พัฒนาสูงสุดของเอกัตบุคคล ดังนั้นแล้ววิชาสังคมศึกษาในสถาบันการศึกษาจึงเป็น
พื้นฐานสำคัญที่จำเป็นต่อการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง
ทางสังคมและวัฒนธรรม

จากการเรียบเรียงเอกสารข้างต้น การพัฒนาทุนมนุษย์เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้อง
โดยตรงกับการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม โดยมีจุดกำเนิดเป็นทุนทางสังคมและทุน
ทางวัฒนธรรม เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาทุนมนุษย์ จากบริบทการ
เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมข้างต้นจึงสังเกตได้ว่าการพัฒนาของโลกที่พัฒนา
ไปในทางเดียวกันทั้งหมดทั้งสิ้นคือการพัฒนาภายนอกของมนุษย์ และละเลยการ
พัฒนาภายในของตัวมนุษย์นั่นเอง ดังนั้นแล้วการพัฒนาทุนมนุษย์ที่สำคัญคือการ
เรียนรู้ เรียนรู้เพื่อเข้าใจโลก เรียนรู้เพื่อสร้างความยืดหยุ่น เรียนรู้นวัตกรรมใหม่ และ
เรียนรู้เพื่อคิดแบบมีวิจารณญาณ จากผลการวิจัยของงานที่อ้างถึงในส่วนทุนทางสังคม
และทุนทางวัฒนธรรมข้างต้น สังเกตได้ว่าปัญหาต่าง ๆ และวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ของ

บ้านเมืองที่ผ่านมานั้น ประเทศไทยยังมีทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ส่งผลให้ทุนมนุษย์มีศักยภาพในการเผชิญหน้ากับวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ อันเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม “ทุนมนุษย์” หรือ “คน” เป็นปัจจัยหลักในการก่อให้เกิดการพัฒนาสมรรถนะที่เป็นภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและพลวัต ทั้งยังสามารถเข้าใจและปรับตัวได้อย่างทันทั่วถึง ดังนั้นแล้วความพร้อมไปด้วยกาย ปัญญา จิตใจ และสังคม ล้วนเป็นเป้าหมายหลักที่จะทำให้คนพร้อมพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา

บทส่งท้าย

โลกที่เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างเป็นพลวัตและรวดเร็วอยู่ตลอดเวลาส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่เป็นไปในทิศทางคล้ายกันทั่วทั้งโลก มีการให้คำนิยามที่คล้ายคลึงกันว่าลักษณะอย่างตะวันตกเป็นความเจริญรุ่งเรืองที่พัฒนาแล้ว แต่ความเป็นชนบทหรือการอยู่คู่กับธรรมชาติกลับกลายเป็นสิ่งที่แตกต่างและได้รับความแปลกแยก อย่างไรก็ตาม การพัฒนาของโลกก็พัฒนาไปเพื่อกายของมนุษย์ เพื่อความสะดวกสบาย เพื่อความเจริญก้าวหน้าทางรูปธรรมและสิ่งสร้างเท่านั้น ประเทศไทยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้เล็งเห็นถึงการพัฒนาอย่างรวดเร็วและได้รับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจึงเล็งเห็นว่าประเทศไทยจะต้องเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งภายในและภายนอก เป็นปรากฏการณ์ที่รวดเร็วและซับซ้อน ทั้งยังเป็นโอกาส ความท้าทาย และความเสี่ยงต่อการพัฒนาประเทศและภูมิภาคอาเซียน จึงต้องเร่งสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับคน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศที่จะสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม และรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศคือการเสริมสร้างทุนทางสังคม อันได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม และทุนทางวัฒนธรรม อันจะนำประเทศไทยเข้าสู่สังคมคุณภาพ นอกจากนี้การพัฒนา “คนไทย” ซึ่งเป็นรากฐานการพัฒนาทั้งหมดทั้งมวลของประเทศเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและเป็น

ภูมิคุ้มกันที่ดีจึงต้องอาศัยหลักแนวคิดการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมให้เกิดการพัฒนาตามเป้าหมายขององค์รวมที่วางไว้ตามมิติทุนทางสังคมโดยสามารถสรุปออกเป็นภาพประกอบที่ 3 ดังต่อไปนี้



ภาพประกอบ 3 การพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมในมิติทุนทางสังคมของไทย
ที่มา: สืบเคราะห์จาก Haynes (2009), Majid et al. (2018) และ Kanchanapun (2016)

References

- A Marven Channel. (2019). *Neil Armstrong*. Retrieved November 28, 2019, from <https://www.biography.com/astrophysicist/neil-armstrong>
- Abd Majid, R., Ali, M. M., Salleh, N. M., Alias, A., Kanapathy, R., & Hashim, K. S. (2018). The Dynamic Holistic Development of Human Potentials and Wellbeing: Implication on Educational Policies. *Journal of ICSAR*, 2(1), 88-93.
- Alkire, S. (2002). Dimensions of Human Development. *World Development*, 30(2), 181-205.
- Apsalone, M., & Sumilo, E. (2015). Socio-cultural factors and international competitiveness. *Business, Management and Education*, 13(2), 276-291.

- Blij, H. J. (1995). *Human geography: Culture, society and space*. New Jersey, US: John Wiley and Sons Inc.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Harvard university press. Retrieved from https://monoskop.org/images/e/e0/Pierre_Bourdieu_Distinction_A_Social_Critique_of_the_Judgement_of_Taste_1984.pdf
- Braskamp, Larry A., David C. Braskamp, and Kelly Merrill. (2009). Assessing progress in global learning and development of students with education abroad experiences. *Frontiers: The Interdisciplinary Journal of Study Abroad* 18, 101-118.
- Buddaduang, A. (2014). Development of social capital and the creation of social desirability. *Journal of The Way Human Society*. 2(1), pp.125-141.
- Budrod, T., Morathop, N., & Onbun, I. (2018). Leadership for the local drive to globalization. *The Golden Teak: Humanity and Social Science Journal, Buriram Rajabhat University*, 24, 10-21. [in Thai]
- Chaisansook, K. (2017). Change in the Structure of Production. *Executive Journal*, 37(2), 38-50. [in Thai]
- Changkhwanyun, P. (2017). *Preecha's concept: Circumstance in terms of humanities, social sciences and education*. Bangkok, Thailand: Chulalongkorn University. [in Thai]
- Chitniratna, N. (2013). Socio-cultural change through diversity of life history and experience of congested community leaders. *Parichart Journal, Thaksin University*, 26(1), 31-73. [in Thai]
- Chitwiboon, P., & Dhammasaccakarn, W. (2019). Socio-cultural dynamics in the dimension of holistic human development in Thai society. *Human and Resource and Organization Development Journal*. 11(2), pp.116-140.
- Chooched, E. (2019). *Survival of fast changing world*. Retrieved October 30, 2019, from Digital Age Magazine: shorturl.at/uxAPV [in Thai]

- City University of Hong Kong. (2010). *Whole person development award scheme*. Retrieved from <http://www.cityu.edu.hk>.
- Diener, E., Suh, E.M., Lucas, R.E., & Smith, H.L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological bulletin*, 125(2), 276.
- Economic Concept Theory Development Session. (2003). *Concept theory of economy: Sufficiency Economy Philosophy*. Bangkok: Economic Concept Theory Development Session.
- Encyclopedia Britannica. (2019). *Aristocracy*. Retrieved November 28, 2019, from <https://www.britannica.com/topic/elector>
- Glantz, M. D., & Johnson, J. L. (Eds.). (2006). *Resilience and development: Positive life adaptations*. Springer Science & Business Media. Retrieved from <https://www.springer.com/gp/book/9780306461231>
- Gordon, K. A. (1995). Self-concept and motivational patterns of resilient African American high school students. *Journal of Black Psychology*, 21(3), 239-255.
- Hanifan, L.J. (1916). The rural school community center. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 67(1), 130-138.
- Harari, Y. N. (2014). *Sapiens: A brief history of humankind*. Random House.
- Harari, Y. N. (2015, June). *What explains the rise of human?* Retrieved October 23, 2019, from TED Talks: https://www.ted.com/talks/yuval_noah_harari_what_explains_the_rise_of_humans?language=en
- Haynes, C. J. (2009). Holistic human development. *Journal of Adult Development*. 16(1).pp.53-60. DOI: 10.1007/s10804-009-9052-4.
- Ignition Business Insider. (2012, November 27). *Content 4.0: The Evolution*. Retrieved October 30, 2019, from Pinterest: <https://www.pinterest.ru/pin/61643088621535271/>

- Janjampa, P. (2016). *Cultural capital management for urban development, Songkhla Municipality, Thailand*. Master Degree Thesis of Polical Science Public Administration, Faculty of Political Science, Thammasat University, Bangkok.
- Kanchanapun, A. (2005). "Introduction: The process of social transformation", In *Socio-cultural Basic Concept*. pp.116-122. Chiang Mai: Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University. [in Thai]
- Kanchanapun, A. (2016). *Social capital and urban development*. Bangkok: Duantula.[in Thai]
- Kanchoochat, V. (2017, May 7). *Thailand is a third-world country. What are the first- world and second- world countries?*. Retrieved October 29, 2019, from <https://www.the101.world/where-are-the-first-and-the-second-world/> [in Thai]
- Keawpeng, D. (2013). *Community*. Songkhla, Thailand: Thaksin University. [in Thai]
- Kegan, R. (1994). *In over our heads: The mental demands of modern life*. Harvard University Press.
- Khunghongjan, S. (2016). Relationships between globalization and basic values of Thai society. *Journal of Humanity and Social Science Ubon Rachathani University*. 7(1), pp. 160-185. [in Thai]
- King, P. M., & Baxter Magolda, M. B. (2005). A developmental model of intercultural maturity. *Journal of college student development*, 46(6), 571-592.
- Loetnitat, C., & Chitsuchon, S. (2018, April 27). *Street Food: Abandoned behavior from government*. Retrieved October 29, 2019, from Thai Publica: <https://thaipublica.org/2018/04/tdri-27-4-2561/> [in Thai]
- Malaysia Education Blueprint. (2013-2025). Putrajaya: Ministry of Education Malaysia. Retrieved from <https://www.moe.gov>.

my/menumedia/media-cetak/penerbitan/dasar/1207-malaysia-education-blueprint-2013-2025/file

- Malisuwan, S. (2019). *The world is changing very fast*. Retrieved October 30, 2019, from Beartai: <https://www.beartai.com/article/beartai-ict67689> [in Thai]
- Masten, A. S., Best, K. M., & Garmezy, N. (1990). Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. *Development and psychopathology*, 2(4), 425-444.
- Matichon Online.(2017, June 11).*Booming of Healthy Food: Recommended for ASEAN Food Market Competition*. Retrieved October 30, 2019, from <https://mgronline.com/smes/detail/9580000066149> [in Thai]
- Mayes, C., Cutri, R. M., Goslin, N., & Montero, F. (2016). *Understanding the whole student: Holistic multicultural education*. Rowman & Littlefield.
- Miller, R. (1991). Educating the true self: Spiritual roots of the holistic worldview. *Journal of Humanistic Psychology*, 31(4), 53-67.
- Ministry of Culture. (2009). *Loy Kratong Festival*. Bangkok: WVO Printing. [in Thai]
- Nadella, S. (2017). *Hit refresh: The quest to rediscover Microsoft's soul and imagine a better future for everyone*. London, United Kingdom: HarperCollins Publishers.
- Nakaratamp, A. (2011). *Thai children in the dimension of culture 2*. Bangkok: Chulalongkorn University. [in Thai]
- Namkul, T., Srisuwan, S., Suriyachannanon, K., Kosolwanitchkij, K., & Keawmanee, T. (2018, May 5). *Buddhism merchandise: Changing under the globalization*. Retrieved October 30, 2019, from Prachathai: <https://prachatai.com/journal/2018/05/76764>

- Nation TV. (2017, March 27). *Recall for Herbal Medicine in Thailand 4.0 Period*. Retrieved October 30, 2019, from <http://oknation.Nationtv.tv/blog/exit2017/03/27/entry-1> [in Thai]
- National Office of Buddhism. (2019). *National Office of Buddhism: Official Operational Plan for 2562 B.E.* Bangkok: National Office of Buddhism. [in Thai]
- Nijthavom, B. (2017, October 19). *Capitalism and inequality*. Retrieved October 29, 2019, from Forbes Thailand: shorturl.at/epNP [in Thai]
- Nisbet, R. A. (1969). *Social change and history: Aspects of the western theory of development* (Vol. 313). New York: Oxford University Press.
- Pakdeewong, P. (2009). *Thai local wisdom and educational development*. Bangkok, Thailand: Chulalongkorn University. [in Thai]
- Peng, G., & Long, C. (2014). *China Panorama*. Beijing, China: Higher Education Press. [in Chinese]
- Pepper, S. C. (2020). *World hypotheses*. University of California Press.
- Pha-art, S., & Kunphoommarl, M. (2016). The Dynamics of Social Capital Management in Multi-Religious Societies: A Case Study of the Tumbon Tsai khao Community in Amphor Kokpoe, Pattani Province. *Journal of Social Development*, 18(1), 61-64.
- Phrakrupariyatikittidharmrong. (2014). *Social transformation and social problem*. Bangkok, Thailand: Jaransanitwong. [in Thai]
- Prasansaktavee, W., Kumpetch, J., & Boriboon, G. (2017). Educational management in lifelong learning using the cultural capital of Nyah-Kur. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*. 10(2), pp.110-123. [in Thai]
- Promsri, C. (2018). *Leadership for executives: Concepts, theories and cases*. Bangkok: Intellectuals. [in Thai]
- Puanghut, C. (2016). Global studies, globalization and global citizenship. *Songklanakarin Journal of Social Sciences and Humanities*. 22(1), pp. 1-60.

- Putnam, R. (1993). The prosperous community-social capital and public life. *American Prospect* (13). pp.35-42.
- Ratanadilok na Phuket. (2016). *Philosophy of sociology*. Bangkok: Bangkokblog. [in Thai]
- Royal Thai Embassy, Helsinki, Finland. (2014). *SWOT Analysis*. Retrieved October 30, 2019, from shorturl.at/xBKUY [in Thai]
- Royal Thai Government. (2019). *Open the governmental policy toward the 21st century*. Retrieved October 29, 2019, from Royal Thai Government: <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/21733> [in Thai]
- Rutter, M. (1985). Resilience in the face of adversity: Protective factors and resistance to psychiatric disorder. *The British journal of psychiatry*, 147(6), 598-611.
- Sangnimnual, S. (2009). *Leadership and good governance of local administration*. Bangkok: S Charoenkarnpim. [in Thai]
- Sasin Graduate Institute of Business Administration. (2010). *The latest research report of world socio-cultural transformation affecting Thai society*. Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council. [in Thai]
- Schaefer, R. T. (2005). *Sociology*. New York, US: McGraw-Hill.
- Schultz, T. W. (1961). Investment in human capital. *The American economic review*, 51(1), 1-17.
- Steger, M. B. (2017). *Globalization: A very short introduction* (Vol. 86). Oxford University Press.
- Suparp, S. (1997). *Sociology*. Bangkok, Thailand: Thaiwattanapanich. [in Thai]
- Tanupabrungrun, S., & Lertsakornsiri, M. (2016). The Effects of Meditation Practice Approaches by Integrating Satipatthana 4 and SKT1 on Mental Ability, Self-awareness and Academic

- Achievement of Nursing Students. *Songklanagarind Journal of Nursing* , 36(4), 13-28. [in Thai]
- Tarasov, A. N. (2016). Theoretical-methodological Bases of the "Sociocultural Transformation" Concept Explication. *International Journal of Environmental & Science Education*, 11(18).
- Tarasov, A., Belyaev, D., & Pogorelova, I. (2019). Socio-cultural transformation as a systemic phenomenon in cultural dynamics. In *SHS Web of Conferences* (Vol. 72, p. 03004). EDP Sciences.
- Thai Encyclopedia for Youth. (2019). *Socio-cultural transformation*. Retrieved October 30, 2019, from Kanchanapisek: <http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=16&chap=5&page=t16-5-infodetail05.html> [in Thai]
- Thanormchayathawat, B., Vanitsupavong, P., Niemted, W., & Portjanatanti, N. (2016). 21st century skills: A challenge for student development. *The Southern College Network Journal of Nursing and Public Health*, 3(2), 208-222. [in Thai]
- The Matter. (January 22, 2019). *Learn, unlearn, relearn*. Retrieved November 28, 2019, from <https://thematter.co/brandedcontent/seac-learn-unlearn-relearn-03/68965> [in Thai]
- The National Legislative Assembly. (2019). *Suggestion for Thailand as a center of world concentration*. Bangkok: The National Legislative Assembly. [in Thai]
- The Office of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn's Project. (2011). *Collection of royal remark of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn in the category of children and youth development in rural area, 2524-2553 B.E.* Bangkok: Amarin Printing and Publishing. [in Thai]
- Toffler, A. (1980). *The third wave* (Vol. 484). New York: Bantam books.
- Traisuriyadhamma, P. (2016). *Future*. Bangkok: Openworld. [in Thai]

- Tuttle, R. Howard (2021). *Human evolution. Encyclopedia Britannica.*
<https://www.britannica.com/science/human-evolution>
- Voice TV. (2018, September 19). *Academic suggested street venders are not the poor but those who need vending opportunity.* Retrieved October 29, 2019, from Voice TV: https://voicetv.co/thread/rJQWBtC_Q [in Thai]
- Wong, Y. H. (2012). Subjective well-being among Hong Kong kindergarten teachers: the roles of perceived work environment, personality types, and resilience. *Thesis PHD*. The University of Hong Kong.
- Yanyongkasemsuk, R. (2014). Globalization, localism, and nostalgia. *Journal of Political Economy, Burapha University*, 2(2). [in Thai]
- Yoon, S. (2020). *The Standard Podcast: The Alpha*. Retrieved from https://thestandard.co/podcast_channel/the-alpha/ [in Thai]
- Yu, W. (2006). Globalization and cultural identity. *Pontifical Academy of Sciences: Extra Series*, 28, pp. 159-165.